

● СССР ВЫКОНВАЕ МІЖНАРОДНА-ПРАВОВЫЯ НОРМЫ

[«Права выбіраць грамадзянства»]
Стар. 2

● ДРУЖАЦЬ САЛДАТЫ ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ

[«Лісты ад англійскага ветэрана»]
Стар. 3

● ПАУЛУ ДУБАШЫНСКАМУ — 60 ГАДОУ

[«Вернасць сцэне»]
Стар. 7

Працягваецца конкурс на лепшы праект помніка беларускаму першадрукару і асветніку Францыску Скарыне, які будзе ўзведзены ў Мінску.

Саіскальнікам прапанавана на выбар два месцы размяшчэння манумента: плошча перад Акадэміяй навук БССР і Верхні горад. Пятнаццаць праектаў прадстаўлена ў мінскім Палацы мастацтва творчымі калектывамі рэспублікі для ўсеагульнага абмеркавання. Лепшы праект з улікам грамадскай думкі адбярэ кампетэнтнае журы.
НА ЗДЫМКАХ: праекты помнікаў Ф. Скарыне, аўтары У. ХМЫЗНІКАУ (фрагмент), С. і Л. ГУМІЛЕУСКАЯ, А. ДРАНЕЦ і А. КАМЛЮК.

ХТО СПАЛІЎ ХАТЫНЬ?

У СЯМ'І НЕ БЕЗ ВЫРАДКА

З абвінавачага заключэння: 22 сакавіка 1943 года Васюра, Смоўскі разам з маёрам Кернерам і іншымі афіцэрамі, дзейнічаючы на чале 118-га паліцэйскага батальёна, разам з іншымі карнымі фарміраваннямі з мэтай праследавання партызан уварваліся ў Хатынь, дзе абвінавачаны Р. Васюра прыняў удзел у арганізацыі і ажыццяўленні жорсткай расправы над жыхарамі вёскі, у час якой 149 жыхароў, у тым ліку 43 жанчыны і 79 дзяцей, былі сагнаны ў адрыву, расстраляны і спалены ў ёй, вёска поўнасцю знішчана, а маёмасць разрабавана. Васюра асабіста страляў па адрыве.

Тое, аб чым вы прачыталі, чыстая праўда, якая толькі цяпер выходзіць на свет. Выходзіць нехаця, праз цяжкую дагматычнага мыслення, якое дагэтуль абцяжарвае наш розум, праз крах ілюзій і горкае пачуццё працверажэння. Дагэтуль мы ведалі, што ў трагедыі Хатыні вінаваты батальён фашыстоў пад камандаваннем Дырлевангера. Так нам гаварылі, так пра гэта «сведчыла» гісторыя. І раптам побач з нямецкім прозвішчам Дырлевангер устае ўкраінскае Васюра! Дагэтуль мы ведалі, што палілі нашы хаты, расстрэльвалі нашых людзей літоўскія і латышскія карныя атрады, а што датычыцца нашых братоў-украінцаў, то мы з імі толькі змагаліся разам супраць акупантаў у партызанскіх фарміраваннях.

Мы так і засталіся братамі, і ніякія выпрабаванні не пахіснуць нашай дружбы. Але ў гады плакатнага братэрства і прыглянаванай дружбы народаў нам уводзілі ў вушы і розум: паміж братамі і сябрамі пры сацыялізме не павінна быць ніякай звады, усё мае выглядаць міла і светла, як у Эдэме сярод анёлаў. Ды жыццё тэцця не з адных ружовых барваў, а ў сям'і, як кажуць, не без вырадкі. Былі такія вырадкі і сярод беларусаў, і сярод украінцаў. Яны, хто з ахвоты, хто з прымусу і пакоры, дапамагалі акупантам нішчыць і руйнаваць нашы вёскі, паліць жывымі і вешаць свеіх жа суайчыннікаў.

Што было, пра тое і трэба гаварыць.

Гісторыя, цвердзім мы цяпер, павінна быць без «белых плям». І гісторыя Хатыні таксама! Першую спробу сказаць праўду пра трагедыю Хатыні зрабіў карэспандэнт маскоўскай газеты «Рабочая трибуна» Васіль РОШЧЫН. У снежні мінулага года з'явіўся яго вялікі артыкул, на які амаль што ніхто не звярнуў увагі. Відаць, з-за няёмкага пачуцця: а як жа тады дружба народаў?

аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КПБ С. Паўлаў у інструктажнай гутарцы папярэдзіў: Хатынь з матэрыяла выключыць. Каб чытач з газетнага рэпартажу, барані Божа, не зразумеў, што абвінавачаны мае дачыненне да спалення Хатыні.

Гэта была ўмова, якую ў той час нельга было не прыняць. Артыкул даялося выпускаць, завізіраваць у старшыinstвуючага на судзе падпалкоўніка юстыцыі В. Глазкова. Але ў

Вось пра што сведчыць журналіст «Рабочей трибуны».

...12 снежня 1986 года ў Мінску ў будынку акруговага военнага трыбунала пачаўся закрыты судовы працэс над зраднікам Радзімы Рыгорам Васюрам, былым начальнікам штаба 118-га паліцэйскага батальёна, спецыяльна сфарміраванага акупантам для знішчэння партызан і мірных жыхароў. З вялікай цяжкасцю, праз перагаворы з Масквы па «ВЧ» з беларускімі ідэолагамі, мне, у той час уласнаму карэспандэнту «Социалистической индустрии», удалося дабіцца дазволу наведваць судовыя пасяджэнні. Былы загадчык

свет ён не выйшаў: не змог прайсці загарджальныя кардонны ў Маскве. З таго часу папка з запісамі, зробленымі на судовым працэсе (ён працягваўся некалькі тыдняў), нібы аякала мяне ўсякі раз, які толькі да яе дакранаўся.

Прынята лічыць (а яно так і ёсць), што стаўка Гітлера на распальванне міжнацыянальнай бойні ў Савецкім Саюзе ў час вайны не апраўдалася. Тым не менш у асобных яе эпізодах разлікі акупантаў на выкарыстанне ў сваіх мэтах і нацыяналістычных настрояў у рэспубліках аказаліся дастаткова эфектыўнымі.

[Заканчэнне на 4-й стар.]

РЭФЕРЭНДУМ

ПАДВЕДЗЕНЫ ВЫНІКІ ГАЛАСАВАННЯ

20 сакавіка гэтага года адбылося пасяджэнне Цэнтральнай камісіі Беларускай ССР рэферэндуму СССР. Былі разгледжаны пратаколы акружных камісій рэферэндуму СССР аб выніках галасавання 17 сакавіка 1991 года. На пасяджэнні адзначана, што галасаванне ў рэспубліцы праводзілася ў адпаведнасці з патрабаваннямі Закона СССР «Аб усенародным галасаванні (рэферэндуме) СССР». Галасаванне адбылося на ўсіх 6 836 участках. У рэферэндуме на тэрыторыі Беларускай ССР прыняло ўдзел 6 126 983, ці 83,3 працэнта грамадзян, якія маюць права ўдзельнічаць у галасаванні. За захаванне Саюза ССР выказалася 82,7 працэнта прыняўшых удзел у галасаванні, 16,1 працэнта адказала «не», 1,2 працэнта бюлетэняў прызнана несапраўднымі.

Вынікі галасавання па Беларускай ССР сведчаць, што большасць грамадзян, якія ўдзельнічалі ў рэферэндуме, выказалася за захаванне Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік як аб'яднанай федэрацыі раўнапраўных суверэнных рэспублік.

ДЭМАКРАТЫЗАЦЫЯ

ЗАРЭГІСТРАВАНА ПЕРШАЯ ПАРТЫЯ

Пасведчанне аб рэгістрацыі атрымала Аб'яднаная дэмакратычная партыя Беларусі. Гэта першая партыя ў рэспубліцы, якая атрымала юрыдычнае права на дзейнасць. Яна аб'яднала ліберальна-дэмакратычную і радыкальна-дэмакратычную партыі, «Дэмакратычную платформу», Дэмакратычныя партыі Мінска і Брэста.

Рэгіянальныя аддзяленні і пярвічныя арганізацыі АДПБ дзейнічаюць ва ўсіх абласных цэнтрах Беларусі, у Бабруйску, Радашковічах, Чашніках, Оршы, Лідзе, Дзяржынску, іншых раённых цэнтрах і нават у вёсках.

Членамі Аб'яднанай дэмакратычнай партыі з'яўляюцца многія дэпутаты розных узроўняў, у тым ліку два — Аляксандр Сніглазаў і Валерый Зяленін — дэпутаты Вярхоўнага Савета рэспублікі.

НА СУСВЕТНЫ УЗРОВЕНЬ

СПАДАРОЖНИКАВАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

Навукова-вытворчае аб'яднанне «Гарызонт» кожны год выпускае новую мадэль тэлевізара. Праўда, убацьчы іх на прылаўках магазінаў пакуль што не ўдаецца, але гэта іншая тэма. Сёлетні тут рыхтуецца да вытворчасці зусім новы апарат. Гаворка ідзе аб сістэме прыёму спадарожнікавага тэлебачання. У мінулым годзе сістэма была распрацавана, сабрана, і сёння ўжо распрацоўваюцца першыя 50 прамысловых сістэм, здольных прымаць сігналы спадарожнікаў і пераўтвараць іх у высака якасныя адлюстраванні. У гэтай рабоце ўдзельнічаюць вопыт многіх замежных фірм, у вытворчасці прымяняюцца мікрасхемы сусветна вядомага «Філіпса». Спецыялісты лічаць, што тэхналагічных цяжкасцей пры запуску сістэмы і ў працэсе вытворчасці няма і ў недалёкай будучыні ў Мінску можна будзе глядзець 40—45 праграм.

З'ЕЗД БНФ

23—24 сакавіка ў Мінску прайшоў II з'езд Беларускага народнага фронту (БНФ). На ім прысутнічалі 450 чалавек, дэлегатаў і гасцей як з Беларусі, так і з суседніх рэспублік, з Польшчы, ЗША. З прывітальнымі словам да грамады звярнуўся народны дэпу-

тат СССР Васіль Быкаў. А з палітычным дакладам выступіў лідэр БНФ Зянон Пазняк. У ім ён адзначыў і абгрунтаваў неабходнасць карэкцый праграмы БНФ «Адраджэнне», удакладніў мэты, задачы руху, шляхі іхняга дасягнення. У праграмай Заяве БНФ ска-

КОНКУРС ПРЫГАЖОСЦІ

У Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета прайшоў гарадскі конкурс прыгажосці «Папялушка-91». Яго арганізатары — шматпрофільны камерцыйны цэнтр «Арфей» і сумеснае канадска-савецкае прадпрыемства «Ньюбрыдж Сістэм». Пераможцай конкурсу стала студэнтка Мінскага інстытута замежных моў Алена СМАРАДЗІНСКАЯ (на здымку). Крышталны туплік і паездка па Канадзе — такая ўзнагарода Папялушцы.

НЯДБАЙНАСЦЬ

ЛЕДЗЬ НЕ ПРАСПАЛІ

Яшчэ не ачомаліся ад лістападаўскага «падарунка» ўсе, хто жыве ўздоўж па Заходняй Дзвіне ад Полацка да Рыгі, а на наваполацкім «Паліміры» — новае здарэнне. Тады па нядбайнасці ў раку трапіла каля 2 тысяч кубічных метраў сцёкавых вод, атручаных ацэтонцыянгідрыдам. Цяпер такога не здарылася, але радасці ад гэтага мала. На тым жа «Паліміры» ішла загрузка цыстэрны нітракрылавай кіслатой. Апаратчык таварна-сыравіннай базы «Паліміра» заснуў у час работы, у выніку чаго пэўная колькасць кіслаты пералілася. На шчасце, кіслату, якая разлілася, удалося аператыўна аднапываць і нейтралізаваць.

ВЕСТКІ АДУСОЛЬ

◆ Нягледзячы на розныя камісіі, кантроль, прафілактыку, растуць крадзяжы на прамысловых прадпрыемствах. У прадзільна-трыкатажным аб'яднанні імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка ў Пінску агульны кошт употай вынесенага за прахадную апошнім часам павялічыўся амаль што ў 30 разоў.

барацьбы фронт лічыць грамадзянскае непадпарадкаванне. Істотны кірунак працы БНФ у новых грамадска-палітычных і нацыянальна-культурных варунках — культурна-асветная справа.

НА ЗДЫМКАХ: у час з'езда.

◆ Па рашэнню Сенненскага раённага Савета Віцебскай вобласці, кожнаму, хто здасць 400 грамаў крыві (разавая доза) у мясцовую бальніцу, выдаецца талон, паводле якога можна набыць пару чаравікаў — у якасці заахвочвання. Ахвочых аказалася многа, бо абутак патрэбен кожнаму, а яго няма.

◆ Беларуская мова пакрысе ўваходзіць у адміністрацыйныя кабінеты. На нядаўняй сесіі Гродзенскага гарсавета па-беларуску гаварыў старшынствуючы на ёй В. Кудравец, даклад старшыні гарсавета С. Домаша таксама быў зроблены на беларускай мове. У гарвыканкоме арганізаваны заняткі па беларускай мове для ўсіх яго работнікаў.

АДМЕНЕНЫ АНТЫКАНСТЫТУЦЫЙНЫ УКАЗ

ПРАВА ВЫБІРАЦЬ ГРАМАДЗЯНСТВА

Камітэт Канстытуцыйнага нагляду СССР прызнаў не адпавядаючым Канстытуцыі, законам СССР і міжнародна-прававым нормам Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР «Аб выхадзе з грамадзянства асоб, якія перасяляюцца з СССР у Ізраіль». Аб тым, чым выклікана такое рашэнне, разважае ў гутарцы з карэспандэнтам Інфармацыйнага агенцтва навін вядомы юрыст прафесар Ігар БЛІШЧАНКА.

— Згодна з ранейшым становішчам, асоба, якая выезджае ў Ізраіль, аўтаматычна пазбаўлялася савецкага грамадзянства. Гэта значыць, што такое палажэнне з самага пачатку насіла незаконны, антыканстытуцыйны характар. На жаль, яно даволі доўга прымянялася на практыцы, што стварала юрыдычна складаную сітуацыю для чалавека, які перасяляецца ў Ізраіль і не жадае адмовіцца ад савецкага грамадзянства. Былі выпадкі, калі людзей пазбаўлялі савецкіх ўзнагарод, што з'яўлялася абсалютным самавольствам і не мела нічога агульнага з законамі СССР. Больш таго, іх пазбаўлялі пенсіі, што таксама незаконна.

Акрамя таго, ранейшы Указ не адпавядаў міжнародна-прававым нормам, савецкім абавязальствам па міжнароднаму праву, у прыватнасці, пактам аб правах і свабодзе чалавека, дзе прадугледжваецца прынцып свабоды перамяшчэння, свабоды выезду без якой бы там ні было дыскрымінацыі. А на справе атрымлівалася так, што ў адпаведнасці з гэтым палажэннем пазбаўляліся грамадзянства асобы, якія выезджалі на пастаяннае месца жыхарства толькі ў Ізраіль, а не ў якую-небудзь іншую краіну.

Праўда, адна з прычын, якая вылучалася ў якасці такой меры, заключалася ў тым, што дзяржава Ізраіль прадастаўляла сваё грамадзянства яўрэям, які толькі яны ступалі на яго тэрыторыю. Чалавек, які проста прыежджаў у гасці ці працаваў у краіне, механічна аб'яўляўся грамадзянінам данай дзяржавы, хаця ён можа быць гэтага і не жадае. Такая сітуацыя прывяла да таго, што ў яўрэяў аказаліся двайныя абавязальствы. Сітуацыя з двайным грамадзянствам, на мой погляд, непрыемная як для самога чалавека, так і для дзяржавы. У гэтым выпадку абодва нясуць двайны абавязак: адносінах адзін да аднаго. Дзе б чалавек ні знаходзіўся, ён абавязаны захоўваць лаяльнасць у адносінах да данай дзяржавы, а калі ён з двайным грамадзянствам, то яго лаяльнасць раздвоіваецца, што ставіць яго ў двухсэнсавое становішча.

Таму мы стараемся пазбягаць такой сітуацыі, і СССР на сваёй тэрыторыі не прызнае грамадзянства другой дзяржавы за сваімі грамадзянамі. Пагадненні аб выбары грамадзянства ў нас маюцца толькі з шэрагам суседніх дзяржаў, але магчымасць заключэння новых пагадненняў не выключана, у тым ліку і з Ізраілем.

— У якім плане павінна пераглядацца ранейшае палажэнне?

— Размова ідзе не аб распрацоўцы спецыяльнай працэдур, а аб тым, што, у прыватнасці, АДДЗІЛ віз і рэгістрацыі (АВІР), куды будзе звяртацца асоба, якая збіраецца перасяліцца ў Ізраіль, з гэтага дня пакідае вырашэнне пытання аб грамадзянстве за данай асобай. Такім чынам, прыняўшы рашэнне аб незаконнасці пазбаўлення савецкіх яўрэяў грамадзянства, Камітэт Канстытуцыйнага нагляду зрабіў гэта юрыдычна абгрунтавана.

— З прыняццем такога рашэння ці не ўзмоцніцца заклапочанасць арабскіх дзяржаў ростам эміграцыі з СССР у Ізраіль і тым больш з улікам магчымых вынікаў новага савецкага закона аб уездзе і выездзе, які павінен быць прыняты?

— Лічу, што гэта не з'яўляецца прычынай для занепакоенасці арабскіх дзяржаў. Хаця з прыняццем новага закона аб парадку выезду з СССР і ўезду ў СССР можна чакаць павелічэння патоку эмігрантаў у розныя краіны. Ніхто не павінен абмяжоўваць права вольнага выезду, але ствараць пераважную сітуацыю для выезду менавіта ў Ізраіль, вядома, няправільна. Неабходна даць магчымасць тым жа савецкім яўрэям выезджаць у любую краіну ці вяртацца ў СССР.

На мой погляд, большую заклапочанасць у гэтым пытанні выклікае рассяленне савецкіх грамадзян на акупіраваных тэрыторыях насуперак розным запэўненням ізраільскіх улад. Тэль-Авіў спрабуе тлумачыць гэта добраахвотным волевыяўленнем людзей, але гэтая добраахвотнасць павінна быць узгоднена з уласнікамі гэтай зямлі — арабскім народам Палесціны. Гэтае пытанне можна вырашыць толькі шляхам перагавораў паміж Савецкім Саюзам, Ізраілем і АВР.

Гутарку вёў Андрэй ЧАРНЯЦОУ.

ІНФЛЯЦЫЯ ў нашай краіне заўсёды мела мала агульнага з вядомымі на Захадзе яе класічнымі формамі. Калі «нармальна» яна працягваецца ў росце цэн і даганяючых ці нават абганяючых іх зарплатах і прыбытках, то ў СССР асноўнай формай інфляцыі было па-ступовае звужэнне асартыменту тавараў да дыяпазону больш дарагіх і прыбытковых. Цэны не павышаліся, проста танных і якасных тавараў становілася ўсё менш і менш.

Катастрафічны характар гэты працэс набыў з пачаткам перабудовы. За апошнія паўтара-два гады са свабоднага продажу зніклі ўсе тавары ўвогуле. Нават паводле афіцыйных даных, ад 95 да 98 працэнтаў назваў таварных груп цяпер з'яўляюцца дэфіцытнымі. Утварыўся вялікі незадаволены попыт у размеры не менш як 250 мільярдаў рублёў, для ліквідацыі якога трэба роўна ў 1,5 раза павялічыць гадавы тавараабарот.

Наўнясць такога попыту разбурае рынак і эканоміку. У ажыятажнай гарадцы скупляцца літаральна ўсё. Адны купляюць у запас у чаканні далейшага росту цэн, другія — з мэтай перапродажу, трэція — каб проста ў нешта ўкласці грошы, якія абсяцэньваюцца. Іншы раз плацежасздольны попыт на які-небудзь канкрэтны тавар перавышае ў 2 — 3 разы ўсякі разумны межы. І ўсё-такі грошы аказваюцца «лішнімі». На іх немагчыма што-небудзь купіць увогуле, таму што магазіны пустыя абсалютна.

БАЛЮЧАЯ ТЭМА

ІНФЛЯЦЫЯ ЭПОХІ ПЕРАБУДОВЫ

І вось калі ўлічыць не толькі адкрыты і скрыты рост цэн, але і павелічэнне незадаволенасці попыту, то тэмпы інфляцыі ў СССР са штогадовых 1,5 — 3 працэнтаў у перыяд 1960 — 1985 гадоў падняўся ў 1986 годзе да 6,2 працэнта, у 1987 — да 7,3, у 1988 — да 8,4, у 1989 — да 11 і ў 1990 — да 20 — 21 працэнта. Інфляцыя з паўзучай ператварылася ў бягучую.

Чыста знешняй прычынай імклівага абсячэння грошай з'явілася іх нястрымная эмісія. Да пачатку 1988 года, гэта значыць прыкладна да таго часу, калі міністрам фінансаў СССР стаў В. Паўлаў (цяперашні прэм'ер), уся наяўная грашовая маса складала прыкладна 100 мільярдаў рублёў. Калі да гэтага яна павялічвалася кожны год на 3 — 4 мільярды рублёў, то ў 1988 годзе дадатковая эмісія складала ўжо 11,5 мільярда рублёў, у 1989 годзе — 18, а ў 1990 год даў рэкорд эмісіі папяровых грошай — 28 мільярдаў рублёў. Іншымі словамі, за тры гады папярова-грашовая маса ўзрасла амаль у 1,6 раза. У тым жа 1990 годзе валавы нацыянальны прадукт скараціўся мінімум на 3 працэнты. Така спалучэння двух про-

цэлежных фактараў не вынесла б любая эканоміка. Не вытрымала яго і савецкая. Рынак як спажывецкіх тавараў, так і сродкаў вытворчасці аказаўся поўнасьцю разбураным. Гэта ў сваю чаргу рэзка абвастрыла ўсю сацыяльна-палітычную абстаноўку ў краіне і істотна пагоршыла ўмовы функцыянавання прадпрыемстваў і вытворчасцей. Аказалася, што для падтрымання нармальнай вытворчасці мала мець грошы. Трэба яшчэ знайсці сыравіну, матэрыялы, энерганосьбіты і г. д., што ўдаецца зрабіць даляка не заўсёды. Бо ва ўмовах інфляцыі, тым больш узрастаючай, усе імкнуча як мага хутчэй пазбавіцца ад грошай і прытрымаць тавары, якія даражэюць.

Было б несправядліва думаць, што ўрад, кідаючы ўсе новыя і новыя дзесяткі мільярдаў рублёў у сферу абарачэння, свядома ішоў па шляху разбураўня эканомікі. Вядома, ён не хацеў гэтага. У свой час (1987 — 1988 гады) былі створаны і аб'яўлены праграмы скарачэння дзяржаўных датацый стратным прадпрыемствам, скарачэння колькасці будоўляў, якія бясконца доўга цягнуцца, павелічэння продажу насельніцтву будаўнічых матэрыялаў, за-

пасаў сыравіны, паліва, матэрыялаў і нават некаторых відаў абсталявання. Ствараліся планы расшырэння імарту найбольш даходных тавараў і да т. п. Асабліва важнымі прадстаўляліся праграмы структурнай перабудовы вытворчасці, у першую чаргу канверсіі прадпрыемстваў ваенна-прамысловага комплексу на выпуск спажывецкіх тавараў.

Але ўсе гэтыя планы і праграмы аказаліся, на жаль, толькі добрымі намерамі. Дзесяткі, сотні мільярдаў рублёў па-ранейшаму кідаюць, як у бездань, у падтрымку прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў, якія больш спажываюць, чым выпускаюць. Вялікія сродкі расходуюцца на ўзвядзенне аб'ектаў, што могуць даць аддачу толькі праз многа гадоў.

Цяпер робяцца спробы спыніць працэс развалу эканомікі шляхам павышэння цэн на тавары ўсіх відаў і павелічэння падаткаў з прыбыткаў і даходаў работнікаў. Думаецца, што гэта не прывядзе да поспеху. Рост цэн і падаткаў толькі паскорыць інфляцыю.

Для таго каб «звязаць» хаця б частку «гарачы» грошай з агульнага незадаволенасці попыту ў 250 мільярдаў

рублёў, былі павышаны працэнты выплат па тэрміновых укладах насельніцтва. Але гэта таксама не можа прывесці да прыкметнага поспеху. Бо пры інфляцыі, якая перавышае 20 працэнтаў, усе разумеюць, што лепш купіць любы тавар цяпер, чым потым губляць назапашанае.

Пэўныя надзеі ўскладаюцца на прыватызацыю дзяржаўнай уласнасці. Ужо ў гэтым годзе мяркуецца прадаць насельніцтву акцыі былых дзяржаўных прадпрыемстваў на 40 мільярдаў рублёў. Аднак, калі рубель хутка абсячэньваецца, толькі вельмі высокія дывідэнды, што пакрываюць тэмпы інфляцыі, здольны зрабіць больш прывабнай пакупку акцыяў. Рэальна дывідэнды неабходна забяспечыць на ўзроўні не менш 50 працэнтаў гадавых. Між тым урад уяўляе абмежаванне на памер прыбытку. Калі ён перавышае 30 працэнтаў, то ў пераважнай большасці выпадак забіраецца ў даход дзяржавы амаль поўнасьцю. У гэтых умовах фактычныя дывідэнды не могуць быць больш 13 — 15 працэнтаў. Але такі даход не спакусіць тых, хто мог бы купіць акцыі.

Гэтыя, а таксама многія іншыя супярэчлівыя і малаэфектыўныя мерапрыемствы не спыняць інфляцыю. Яе можна спыніць толькі адным — скарачэннем расходаў дзяржавы. Але вось гэта пакуль і не адбываецца.

Анатолій ДЗЯРАБІН,
доктар эканамічных навук.

ЯК ВЫКОНВАЮЦА ПРАГРАМЫ

«АДЗЕЖА» ДЛЯ ТРУБЫ

Больш за 60 мільярдаў рублёў — такая страта штогод прычыняе карозія металаў у СССР. У Беларусі не пажадалі бясконца мірыцца з гэтым і яшчэ гадоў дзесяць назад прынялі дзве рэспубліканскія навукова-тэхнічныя праграмы, накіраваныя на вырашэнне праблемы. Днямі мэта стала бліжэйшай: пачаў дзейнічаць цэх па металізацыі сталёвых труб антыкаразіійнымі матэрыяламі, які не мае аналагаў.

Гэтаму папярэднічалі распрацоўка адпаведных тэхналогій, матэрыялаў і абсталявання, тлумачыць каардынатар даследаванняў па антыкаразіійнай тэматыцы, загадчык лабараторыі Фізіка-тэхнічнага інстытута АН БССР Ж. Мрочак. — Аб іх арыгінальнасці гавораць 23 аўтарскія пасведчанні на вынаходніцтва. Сёння ўсё гэта ўжо даведзена да ўзроўню прамысловага выкарыстання.

Сталёвыя трубаправоды не вышадкова з'явіліся першачарговай мэтай вучоных. І па ўдзельнай вазе, і па гаспадарчому значэнню яны не маюць сабе роўных. У той жа час пад дзеяннем блукаючых токаў, што ідуць ад ліній электраперадач, засоленасці і павышанай кіслотнасці глебы, тэрмін службы іх скараціўся, часам да некалькіх гадоў. Рамонт жа абыходзіцца вельмі дорага.

Штэ ж канкрэтна прапанавалі вучоныя?

Трубу можна зрабіць як бы двухслойную. — гаворыць загадчык аддзела інжынерна-га цэнтра ахоўных пакрыццяў Рэспубліканскага навукова-вытворчага аб'яднання па-рашчковай металургіі Г. Валосын. — Унутраная частка, на якую прыпадае механічная нагрузка, гэта звычайная труба з чорнай сталі. Другі слой — ахоўны, наносіцца з каразійнастойкіх металаў метадам

электрадуговага напылення.

Ідэя сама па сабе не новая, але на шляху да яе прамысловага выкарыстання прыйшлося пераадолець нямала цяжкасцей. Напрыклад, перш ахоўнае алюмініевае пакрыццё даводзілася прапітваць смоламі, што шкодна з пункту гледжання экалогіі і выбухованебяспечна. Запатрабавалася — упершыню ў свеце — распрацаваць двухкампанентны нікель-алюмініевы матэрыял для нанясення пакрыцця і наладзіць яго вытворчасць, каб пазбегнуць гэтых недахопаў. І так — на кожным кроку.

Ведаючы ўсё гэта, па-іншаму ацэньваеш з'яўленне новага прасторнага цэха нанясення ахоўных пакрыццяў у вытворчым аб'яднанні «Мінскрэмбуд». Тут ужо дзейнічаюць дзве паточныя лініі для апрацоўкі труб маляга і сярэдняга дыяметраў, неўзабаве ўступіць у строй і абсталяванне для ахоўнага пакрыцця труб дыяметрам да 800 міліметраў.

Трапляе труба ў цэх рыжыя ад іржы, а выходзіць з процілеглых варот нібыта пакрытая высакародным сэрбром. Мяркуюцца, што яна будзе паспяхова процістаяць карозіі не менш 25—30 гадоў, а пры спрыяльных умовах — і намогта больш. Такім жа чынам можна зрабіць «адзежу» і для разнастайных металічных будаўнічых канструкцый. Падлічана, што новы цэх акупіцца ўсяго за 3—4 гады. Наладжана вытворчасць адпаведнага абсталявання, што дазволіць ствараць падобныя цэхі і ў іншых гарадах Беларусі.

Нядаўна група вучоных і работнікаў вытворчасці — аўтараў апісанай распрацоўкі — удастоена прэміі Савета Міністраў БССР.

Уладзімір БІВІКАЎ.

ВЫПАДКОВАЕ ЗНАЁМСТВА

Пазнаёмліся мы з ім у нас у Мінску. Гэта было ўлетку мінулага года. З франтавымі сябрамі я прыйшоў на плошчу Перамогі, каб ускласці кветкі да помніка воінам Савецкай Арміі, партызанам і падпольшчыкам. У дзень 46-й гадавіны вызвалення Беларусі гэта было.

Раптам чую над вухам ці-

І зноў да нас — просьба. Цяпер ужо ў Маргарэт: калі мы не супраць, яна хацела б, каб Роберт зазіраў яе разам з намі, тым больш, што сярод нас была наша аднапалчанка Ганна Гарэлік. І вось яны, дзве жанчыны, — побач: беларуска і англічанка. Хіба не добрая будзе картка на памяць?

ёмству з вамі, дарагія беларусы...»

У адказ мы падзякавалі яму і Маргарэт за ліст і за фота. Напісалі таксама, што і нам прыемна знаёмства з імі, тым больш, што ёсць, як бацьце, што ўспомніць: ваявалі ж сумесна і Роберт, і мы супраць агульнага ворага — фашызму...

ЛІСТЫ

АД АНГЛІЙСКАГА ВЕТЭРАНА

хі голас з прыкметным акцэнтам:

— Ці можна вас папрасіць, каб сфатаграфавалі разам з таварышамі? Вось зараз, калі вы кветкі ўскладаеце...

Так мы, група ветэранаў — удзельнікаў бітвы за родную Беларусь, пазнаёмліся з Робертам Чэлдрам. Ён аказаўся таксама ветэранам другой сусветнай вайны, адным з тых самых «саюзнікаў», якія павінны былі — мы так чакалі! — як мага хутчэй адкрыць «другі фронт».

Разгаварыліся. Пачулі ад англічаніна шмат — і пра час ваенны, і сённяшні. Побач з'явілася невысокая і немаладая ўжо жанчына з лагодным тварам. Гэта была жонка Роберта — Маргарэт. Яна прыехала з ім да нас у краіну па турысцкай пуцёўцы. Пабыталі ўжо ў Маскве і Ленінградзе, Ноўгарадзе і Смаленску...

— А цяпер вось у вас па Беларусі каторы дзень ездзім, — наперабой гаварылі Чэлдры. — У Мінску ў музеі Айчыннай вайны былі, з мастацтвам у другім азнаёмліся... А галоўнае — людзі, людзі ў вас добрыя, павягай да нас, гасцей сваіх, вызначаюцца...

Але хто з нас, асабліва наша Ганна, быў упэўнены, што гэта сваё «ўвасабленне» калі-небудзь мы пабачым, патрымаем у руках?! І хоць наш новы знаёмы абяцаў даслаць фотаздымкі кожнаму! — міжвольна думалася: ат, паедзе сабе дамоў, дык і забудзе пра сваё абяцанне.

— Не, не, не турбуйся, — сказала Маргарэт, — абавязкова вышлем. Толькі вось адрасы свае дайце, калі ласка.

Адрасамі з Робертам, былым дэсантнікам саюзных войск, абмяняўся наш аднапалчанін А. Чарноў — былы камандзір сапёрнага ўзвода, маёр у адстаўцы. Прайшоў невялікі час, і вось ён звоніць аднойчы па тэлефоне:

— Атрымаў, — кажа, — цэлы пакет з Англіі. У ім пісьмо аж на чатырох старонках ды пачка фатаграфій.

— А напісана, канешне, па-англійску?

— Так, ды ў мяне ёсць знаёмы перакладчык, дапамога, і будзем чытаць...

У хуткім часе, знаёмімся з тэкстам пісьма, разглядаем «свае» здымкі. Што ж, бадай, нядрэнна выйшлі!

«Мы былі вельмі ўсхваляваны паездкай, — піша Роберт. — Рад сустрэчы і зна-

І вось зноў ліст з англійскага горада Ньюкасту. Р. і М. Чэлдры не затрымаліся з ім да нас. Потым яшчэ і яшчэ добрыя сяброўскія словы прывітання, і, здаецца, ёсна кажучы, што мы даўно ўжо з імі сябруем, хоць сустрэчы нашай няма яшчэ нават і года.

У апошнім лісце стары салдат і яго жонка апавядаюць, у прыватнасці, пра сваіх дзяцей — сына Томаса і дачку Катрын-Мэры. Той «стажыруецца ў юрыдычных адносінах, яму гэта работа падабаецца, жыве ў горадзе Чэстэр, што ў 30 мілья ад нас». А Катрын і яе муж Ахан, — пішучы Чэлдры далей, — «чакаюць у ліпені сваіх першых дзяўчынку ці хлопчыка, і мы, старыя, бацька і маці, увесь час молімся, каб усё было добра...»

Прыемна, зразумела, чытаць і такія радкі: жыццё ёсць жыццё. «А як у вас, што новага, харошага? — цікавіцца англійскі ветэран з жонкай. — Пішыце. Чакаем».

І мы пішам. Падтрымліваем перапіску. А чаму б і не пісаць людзям, па ўсяму відаць, добрым, якія ўважліва, з цікавасцю ставяцца да нас і нашай Радзімы?!

Рыгор ТАРАСЕВІЧ,
ветэран вайны.

У СЯМ'І НЕ БЕЗ ВЫРАДКА

[Заканчэнне.

Пачатак на 1-й стар.]

118-ты паліцэйскі карны батальён, упамінаць пра які мне тады забаранілі (можа, ён і цяпер значыцца ваеннай тайнай), быў сфарміраваны гітлераўцамі ў Кіеве ў асноўным з ваеннапалонных украінцаў. Выпадковых людзей тут амаль не было. Гэта была зондэр-каманда, укамплектаваная кадравымі афіцэрамі і былымі чырвоармейцамі, якія добраахвотна згадзіліся супрацоўнічаць з акупантамі. Яны праходзілі спецыяльную падрыхтоўку ў розных школах на тэрыторыі Германіі па спецыяльнасці «прапагандысты для Усходняга міністэрства». Перад адпраўкай на савецкую зямлю выпускнікам школ паказалі, як добра жывуць немцы, правялі ў цывільным па Берліну. І нядрэнна кармілі.

У Кіеве ім далі перадыхнуць, асвоіцца і неўзабаве выдалі абмундзіраванне і зброю. Кожны прысягнуў на вернасць фюрэру. Гэта было ў лістападзе сорак другога года. А ў канцы снежня добра абучанае карнай справе падраздзяленне прыбыло ў Пleshчаны, за 70 кіламетраў ад Мінска.

Камандаваў батальёнам нехта Канстанцін Смоўскі, былы белагвардзейскі афіцэр, маёр польскай арміі. Акупанты яму давяралі, але ў самастойных дзеяннях ён быў абмежаваны і раіўся са сваім шэфам і дублёрам, нямецкім афіцэрам Р. Кернерам. Гэтак жа дубліраваў і пасады камандзіраў рот: назначаных ротнымі былых савецкіх афіцэраў «курывалі» нямецкія ваенныя чыны. Фінансісты, інтэнданты, кіраўнікі іншых нестрывах службаў батальёна таксама былі немцы. Зносіліся праз перакладчыка Луковіча, вялікага ахвотніка да катаванняў і распраў.

Неўзабаве пасля прыбыцця ў гэты раён, дзе дзейнічала партызанская брыгада «Народныя месціўцы», іншыя атрады, што мелі сувязі з Мінскім камуністычным падполлем, былі старэй лейтэнант Чырвонай Арміі Р. Васюра стаў начальнікам штаба 118-га паліцэйскага батальёна. Яго папярэднік, Карніец, паводле сцверджання саміх паліцэйскіх, збег да партызан.

Васюра для эсэсаўцаў аказаўся надзейным: адна праслужыў у батальёне да ліпеня 1944 года, а затым уцёк з адступаючымі фашысцкімі войскамі на Захад у якасці афіцэра сувязі 30-й пяхотнай дывізіі СС.

З паказанняў на судзе Р. ВАСЮРА: — Да вайны я скончыў сем класаў і сельгастэхнікум. Служыў тэрміноваю службай — добраахвотна пайшоў, каб наступіць у ваеннае вучылішча. Гэта было ў трыццаць чацвёртым. У трыццаці семым скончыў Кіеўскае вучылішча сувязі. У пачатку вайны за плячымі было сем год ваеннага стажу. Быў камандзірам ра-

дыёўзвода, потым камандзірам узвода сувязі, даслужыўся да начальніка сувязі ўмацаванага раёна. Уступіў кандыдатам у члены партыі.

У палон трапіў 29 чэрвеня. За два дні да гэтага знішчыў партыйную кніжку і пасведчанне афіцэра. З паўмесяца прабыў у адным лагера для ваеннапалонных, потым перавезлі ў другі — на тэрыторыі Германіі. Восенню сорак першага нас адсартавалі. Мне прапанавалі пайсці ў школу прапагандыстаў — усходнікаў. Кармілі тут дасыта, падлечвалі. У пачатку восені сорак другога нас, «усходнікаў», прывезлі ў Кіеў.

Тут адчуваў сябе вольна. Мяне абмундзіравалі, далі савецкую вінтоўку. У кабінце нейкага начальніка падпісаў прысягу. Ці ведаў, для чаго фарміруецца батальён? Дурно было зразумела, для чаго.

Па анкетце немцы ведалі, што я быў афіцэрам, таму назначылі камандзірам узвода. У Пleshчаніцах стаў ад'ютантам, начальнікам штаба батальёна. Атрымаў жалаванне — 30 марак, прадуктовы паёк.

Абавязкі свае выконваў спраўна, мяне не каралі. Немцы давалі каманды, а мы выконвалі. Кернер, як правіла, выклікаў каманды састаў, ставіў задачу. У яго была распарадчая ўлада. Мы дубліравалі загады.

У час аперацый ахопліваў страх перад партызанамі. Разумеў, што магу папаціцца. Са зброй ў мяне быў невялікі пісталет, можна сказаць, дамскі. Аўтаматы былі ў камандзіраў рот. Помню, з мая і да сярэдзіны лета былі дзве буйныя аперацыі супраць партызан, я толькі дапамагаў немцам праводзіць іх і кіраваць імі. Калі б была такая мерка, колькі савецкага ўва мне, вы б паверылі мне. Іх шынель ганебна было насіць. Дзесяць потым гаварыў, што быў у палоне...

За бар'ерам на лаве падсудных сядзеў стары, фігура якога выдзівала ў ім рослага, фізічна моцнага чалавека ў мінулым. Ад пешчанага лейтэнанта, а затым гаўпмана СС у яго засталіся, мне здавалася, толькі вочы — блакітныя, з пранізлівым, халодным бляскам. Прыбядняўся Васюра, калі гаварыў, што яго не каралі. За асобныя заслугі фашысты ўзнагароджвалі яго медалямі.

Да таго, калі ў крыві і агні захліпнулася і памерла Хатынь, 118-ты карны батальён запісаў на свой рахунак некалькі бязлітасных аперацый. Праверка яго бяздольнасці прайшла праз некалькі дзён пасля прыбыцця ў Пleshчаны. Учарашнія «прапагандысты-усходнікі» разам з жандармерыяй і мясцовай паліцыяй уварваліся ў вёску Чмялевічы Лагойскага раёна, забілі трох яе жыхароў — В. Рабецкага, А. Пугач, М. Дзямідчык. Некалькі гадзін яны трамалі паўраздзетых сялян на марозе пад пагрозай

расстрэлу. Пажыткі сцяган разграбілі. 58 дамоў спалілі.

У час чарговай аперацыі, якой кіравалі нямецкі афіцэр Вельке і начальнік штаба Васюра, былі забіты ўжо 16 жыхароў лагойскіх вёсак Кацелі і Зарэчча. 40 дамоў ператвораны ў попел. Выезд карнікаў у вёску Баброва таксама быў адначасна трупамі. На працягу некалькіх тыдняў ахоўны батальён, які складаўся з былых ваеннапалонных, «ціхмяных курсантаў» спецшколы Вутзеца, ператварыўся ў каманду прафесійных забойцаў. Рабаваць, паліць і забіваць стала для іх звыклай работай.

...Раніцай 22 сакавіка група карнікаў на чале з камандзірам гаўпманам Вельке і лейтэнантам Мясешкам (гэтае званне яму прысвоілі немцы) выехала з Пleshчаніц у бок Мінска для правяркі пастоў і сувязі. Наперадзе ішоў матацыкл з калыскай, затым легкая машына з афіцэрамі і два грузавікі з паліцаямі. Не даяждваючы да павароту на Хатынь, рота зрабіла прыпынак ля Гарбатага мосціка — тут быў ахоўны пост. Рушылі далей. Нечакана з ляснаго гушчару карнікаў абстралялі з кулямёта. Бой быў кароткім, партызанская засада знялася і пайшла ў глыб лесу, ледзь фашысты апамяталіся і адкрылі стреляніну ў адказ. Нямецкі афіцэр і яшчэ тры карнікі былі забіты. Вадзіцель «опеля» і ротны Мясешка пацярпелі ад асколкаў шкла. Забітых пагрузілі ў аўтамашыну і адправілі ў размяшчэнне батальёна.

Не марудзячы, карнікі захапілі і выгналі на шашу працуючых непадалёку лесарубаў — каля п'яцідзсяткі жыхароў вёскі Казыры. Канваіравалі іх да моманту, пакуль насустрач з Пleshчаніц паказаліся грузавікі з падмацаваннем. Палонныя захваляваліся, нехта паспрабаваў уцячы, сярод карнікаў прагучала каманда: «Стралай!» Адкрылася пальба, ні ў чым не вінаватыя людзі кінуліся ўрассыпную. Няшматлікім удаляўся выратавацца. Загінулі дваццаць шэсць чалавек, семярых ранілі. Тых, хто застаўся жывым, карнікі пагналі ў Пleshчаны ў якасці заложнікаў.

З паказанняў на судзе сведкі Н. ШАЛУПІНАЙ: — 22 сакавіка па загаду старасты мы пайшлі сячы лес ля вёскі Вялікая Губа. Чулі выстралы, але нічога не ведалі пра засаду. Некаторыя захваляваліся і выршылі вярнуцца ў вёску. Я засталася. Раптам з'явіліся карнікі, сталі крычаць, выгналі нас на шашу, пастроілі ў калону па чатыры ў рад. Білі палкамі і прыкладамі. Сякеры і пілы нам загадалі пакінуць у Вялікай Губе. Людзі адчулі нядобрае, бо канваіры былі надта злыя. Калі сустрэліся з грузавікамі, людзі паспрабавалі разбежчыся. Я таксама пабегла, але была паранена. Чатыры кулі трапілі ў мяне...

Затым на месца засады выехаў амаль увесь 118-ты батальён. З Лагойска і Мінска

прыбыў узвод жандармерыі і каманда спецыялістаў па масавых знішчэннях савецкіх людзей эсэсаўца Дырлевангера. Па слядах партызан, што наладзілі на шашы засаду, фашысты апоўдні выйшлі да Хатыні. Вёску ім удалося акружыць непрыкметна, лес падступай да яе зусім блізка. Калі падняўся шум, пачуліся крыкі і выстралы, бегчы было ўжо позна: карнікі ішлі густым ланцугом, у некалькіх кроках адзін ад аднаго. Кола акружэння самкнулася, да кожнага дома падышлі па 5—6 паліцаёў. Людзей выгналі з дамоў, заштурхалі прыкладамі ў хлест.

І пакутніца Хатынь пайшла полымем у вечнасць. Пра стогны, малітвы і праклёны людзей, пра кроў і попел Хатыні цяпер ведае ўвесь свет. А здраднік Васюра, правая рука Дырлевангера ў гэтай карнай экспедыцыі, ва ўзнагароду атрымаў нечарговы водпуск і фашысцкі медаль.

Былы радавы 118-га паліцэйскага батальёна Г. СПІВАК на судзе сведчыў: — Я быў у лагера ваеннапалонных у Кіеве. Восенню, ужо холадна было, нас пачалі набіраць на работу. Потым прыехалі нацыяналісты, недзе ўжо абучаныя, сталі арганізоўваць ахоўны батальён. Мне далі вінтоўку, ці то латвійскую, ці то эстонскую, апанулі ў зялёную нямецкую форму. Трапіў у 118-ты батальён, дзе начальнікам штаба стаў Васюра. Камандзірам узвода ў мяне быў Псечнік, ротным — Вініцкі, былы афіцэр. У страі прымаілі прысягу служыць немцам. У Беларусі, мы ведалі, нас накіравалі для барацьбы з партызанамі. Выязджалі на аблавы, на розныя аперацыі.

Што ведаю пра Хатынь? Раніцай мы паехалі па нейкаму заданню, мінулі Гарбаты мост — і тут нас абстралялі з засады. Забіты былі гаўпман Вельке і яшчэ некалькі нашых. Мы пастралілі ў адказ, але партызаны адышлі, тады забаралі лесарубаў. Вялі ў напярмку да Пleshчаніц. Сустрэлі роты, паднятыя па трывозе. Здарылася заміна, людзі пачалі разбягацца. Яны беглі, а мы стралялі. Колькі забілі, дакладна не магу сказаць. Палілі, не цялячыся.

Пасля лесарубаў пайшлі па слядах партызан. Разам з немцамі з Лагойска і яшчэ аднекуль ачапілі Хатынь. Я таксама ішоў у ланцугу, выганяў людзей з дамоў. Васюра разам з начальствам аддаваў загады. Калі ўсіх жыхароў зачынілі ў адрыну, немцы скамандавалі падпальваць. Каб ніхто не выскачыў, паставілі кулямёт, ачапілі адрыну. Па тых, хто выскакваў, адкрывалі агонь з усіх відаў зброі. Усе стралялі, і я страляў. Гэта забіць нельга. Мяне ўсяго калаціла. Нашу роту адразу ж вывелі з вёскі.

Пацярджваю, што тры разы ўдзельнічаў у масавых расстрэлах і двойчы быў відавочцам. Увогуле першая рота ў

нас была самая жорсткая і адданая немцам. Большасць, калі не ўсе, былі ў ёй нацыяналісты з Заходняй Украіны. Асабліва ударным быў узвод Мясешкі.

Разам з фашыстамі Васюра і яго 118-ты паліцэйскі батальён збеглі ў Польшчу, а потым апынуліся ў Францыі, дзе з такой жа сатанінскай крыважэрнасцю праводзілі карныя аперацыі супраць французскіх партызан.

У гітлераўскіх архівах захаваліся дакументы, што датычаць правядзення дзвюх буйных карных аперацый у Беларусі пад кодавымі назвамі «Котбус» і «Герман». 118-ты паліцэйскі батальён прымаў у іх самы актыўны ўдзел. Пачырк той жа, што і ў Хатыні. У канцы мая 1943 года за адну «дзесяцідзёнку» на тэрыторыі Мінскай і Віцебскай абласцей карнікі спалілі некалькі вёсак. У Новай Вілейцы — 25 дамоў, у Вілейцы згарэла сорак падворкаў. Сем жанчын і 17 дзяцей фашысты заганалі тут у хлест, закідалі гранатамі і спалілі. На наступны дзень пасля допытаў і катаванняў гэтак жа зрабілі з вілейскімі мужчынамі. У вёсцы Асовы ў агні загінулі звыш 50 яе жыхароў. У той жа дзень з твару зямлі зніклі Ніўкі — 90 двароў. Страшны гэты пералік, і ён не поўны. Стыне кроў ад падрабязнасцей жорсткіх распраў над насельніцтвам.

У 1952 годзе Р. Васюру, здавалася б, спасцігла караючая рука правасуддзя. Але тады яму ўдалося скрыць сваю актыўную карную дзейнасць, і ваенны трыбунал Кіеўскай ваеннай акругі прыгаварыў яго да 25 гадоў пазбаўлення волі з канфіскацыяй маёмасці і пазбаўленнем афіцэрскага звання за здраду Радзіме. Праз тры гады ён трапіў пад амністыю і быў вызвалены. Толькі праз тры дзесяці гадоў для злачынцы прыйшоў час адплаты: суд прыгаварыў яго да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

Па яго справе праходзілі 67 пацярпелых і 54 сведкі — у асноўным паслужыўцы па карнаму батальёну. Адных прывозілі ў спецмашынах пад аховай, іншыя ж прыязджалі па паведамленнях з розных мясцін краіны. Складаныя пацукі выклікала ў мяне гэтая «каманда», калі ў перапынках паміж пасяджэннямі гаварыла пра нешта прыглушанымі галасамі. Хто ведае, пра што яны гавораць альбо дамаўляюцца? Трымаць язык за зубамі, не скажае лішняга, каб нітакі «абставілі, што зноў адкрыліся», не пацягнулася і да іх! Дзею спачывае прах шматлікіх ахяр гэтай батальёна на беларускай зямлі (следствам устаноўлена, што былі забіты, жывымі спалены 360 чалавек, у асноўным старыя, дзеці, падлеткі, многія пагнаны ў рабства), а былыя карнікі вольна разгульваюць па парку імя Горкага, побач з ваенным трыбуналам БВА. Хто з іх пакараўся пад пахавальнымі званамі ўчыненай імі Хатыні? Ці пачуюць попельны звон неабандэраўцы і нацыяналісты розных масцей?..

ПІШУЦЬ ЗЕМЛЯКІ

ТРЫМАЕМСЯ СВАЁЙ МОВЫ І ЗВЫЧАЯЎ

Прачытаўшы ў № 1 за 1991 год «Голасу Радзімы» артыкул «Праўда, горкая праўда», дасылаю, як рэдакцыя просіць, на яго свой водгук. На Захадзе, як і раней у Заходняй Беларусі, ідзе сталяе змаганне паміж каталіцкімі і праваслаўнымі епіскапамі за прыцягненне беларусаў у тую ці другую рэлігію. Цяпер гэта ёсць і на Беларусі. Папа Іаан-Павел II засы-

лае з Польшчы ў Беларусь ксяндзоў-палякаў, яны вядуць службу Божую на латыні або па-польску. Беларусь, які прыхінюе да каталіцкай рэлігіі, вывучае польскую мову і лічыць сябе палякам, і трымае сябе так, быццам ён на галаву вышэй за праваслаўных беларусаў. Але ж ён спакон веку беларус, бо яго дзяды і прадзеда былі беларусамі.

Для мяне няма розніцы, якая рэлігія ў беларусаў, каталіцкая ці праваслаўная, але як польскія ксяндзы, так і праваслаўныя свяшчэннікі павінны весці службу Божую на беларускай мове. Тады такой мяшанкі не будзе, католікі перастаюць лічыць сябе палякамі і чакаць часу, калі Польшча павялічыць сваю тэрыторыю за кошт Беларусі, а яны стануць прывіляванымі

людзьмі. Бо Беларусь і беларусы ніколі не мелі сваёй дзяржавы пасля развалу Вялікага княства Літоўскага і жылі або пад Польшчай або пад Расеяй. Таму і мовы трымаюцца або польскай, або расейскай, і вельмі малы працэнт беларусаў гаворыць па-беларуску. Да таго ж сталінскі тэрор насаліў так моцна, што людзям, хоць з чортам, абы не з уладай, дзе запраў-

лялі сталінскія апырчкі.

Як грымнула другая светлая вайна, то людзі не ведалі, што нясе ім Гітлер, а думалі: ідзе збавіцель ад сталінскага раю ды спатыкалі немцаў хлебам-соллю (гэта я сам бачыў на свае вочы). Але Гітлер аказаўся не лепшым за Сталіна і нішчыў наш народ, як быдла. На маю думку, выходзіць, што многія беларусы ў Беларусі вгаваюць і ў рэлігіі, і ў нацыянальнасці, і ў дзяржаўнасці.

За мяякой ці беларус-католік, ці праваслаўны трымаюцца беларускага згуртавання, нашай мовы і звычаяў.

Янка РОЛСАН.

Аўстралія.

Іван САВЕРЧАНКА

КАНЦЛЕР
ЛЕЎ САПЕГА

49

Такі быў стратэгічны разлік Льва Сапегі і яго аднадумцаў у пытаннях царкоўна-рэлігійнага ўладкавання Вялікага Княства. Стварэнне адметнага, нацыянальнага касцёла беларусаў стала для канцлера галоўнай мэтай усяе яго чыннасці да канца жыцця.

XIX

Што ж канкрэтна зрабіў Леў Сапега дзеля правядзення ў жыццё сваёй мэты?

Да цяперашняга часу захавалася палемічнае выступленне канцлера (дарэчы, ад 10 верасня 1595 года) супроць князя Канстанціна Астрожскага, які ў сваім «Акружным Пасланні» заклікаў праваслаўны люд Княства распачаць вайну з католікамі ды «мясцовымі здраднікамі», што рыхтуюцца да вуніі з імі. Прызыў К. Астрожскага — яднацца ў барацьбе з іншаверцамі — на справе азначаў пачатак грамадзянскай вайны на рэлігійнай глебе.

Леў Сапега, як прыхільнік талеранцыі і праціўнік вырашэння ўнутрыгаспадарчых праблемаў з дапамогаю зброі, не пакінуў незаўважымым «Акружное Пасланне», роўнае па сваёй антыпапскай скіраванасці і з'едлівасці можа толькі пратэстанцкім трактатам. Здзівілі канцлера і выпадкі аўтара «Акружнага Паслання» ў адрас Жыгімонта III, якому К. Астрожскі пагражаў вайною, калі ён не адмовіцца ад падтрымкі вуніі.

Імкнучыся спыніць новы канфлікт між канфесіямі, Леў Сапега накіраваў К. Астрожскаму пісьмовы «Адказ» на яго «Акружное Пасланне», папярэджваючы праваслаўнага князя аб небяспецы, якая чакае яго асабіста і ўсё Княства ў выпадку, калі зброя зробіцца

50

апошнім аргументам у рэлігійнай палеміцы.

У сваім лісце канцлер нагадваў К. Астрожскаму аб талеранцыі, што спрадвеку існавала ў Княстве і ахоўвалася дзяржавай, ды патрабаваў ад яго павягі да закона абранага ўсім рыцарствам караля і вялікага князя. «Адносіны да царкоўнага паяднання, — пісаў Сапега Астрожскаму, — гэта твая ўласная справа. Але як можна лаіць папу, называць яго антыхрыстам і непрыяцелем Сына Божлага, абражаць усіх католікаў і святую саборную веру, пагражаць караю замахам на яго жыццё і стратаю каралеўства, прыраўноўваць яго да ерэтыкоў і ачарніцеляў маестату Боскага (пратэстантаў. — Аўт.) ды падбуртваць іх супроць католікаў! А паколькі кароль — католік, то палюхаеш і яго, пагражаеш выставіць супроць яго 20 тысяч жаўнераў... Усяго гэтага, мой міласцівы пане, не трэба было чыніць. А я сам, хаця і з'яўляюся зчлівым слугою і крэўным васьме княскае міласці, але таго ўхваліць не магу і сардэчна перажываю, што гэта ад вас зыходзіць».

Леў Сапега прасіў Астрожскага перастаць незаконна распаўсюджваць сярод насельнікаў Вялікага Княства розныя граматы, тэкст якіх не ўгадніўся з Жыгімонтам III і не замацоўваўся яго канцлерскай пчаткаю, ды пакінуць, нарэшце, у спакой аднаго з прыхільнікаў вуніі — уладзімірскага і луцкага епіскапа Іпацыя Пацея і не пагражаць яму фізічнай расправай. «Дзеля Бога, прашу, раю і папярэджваю, — падкрэсліваў канцлер, — каб ваша міласць пакінуў яго (Іпацыя Пацея. — Аўт.) у спакой. Бо кароль — вярхоўны пан і абаронца ўсіх духоўных асоб як рымскае, так і грэчас-

51

кае рэлігіі — не дапусціць, каб хто-козек каму-небудзь чыніў зло. За гэта кожны злачынец атрымае па заслугах. Ягонасць кароль хоча і будзе ўсіх, усялякімі сродкамі ад любога гвалту, крыўд і ўціскаў бараніць».

Спасылаючыся на свой горкі вопыт узаемаадносін з Жыгімонтам III, канцлер раіў Астрожскаму не канфліктаваць з манархам. «Хоць мяне і самога нярэдка заносіць, — пісаў ён яму па-сяброўску, — але зараз не той час».

Леў Сапега меў рацыю: у любую хвіліну непарадкі ды рэлігійныя спрэчкі ў Вялікім Княстве маглі перарасці ў поўную анархію і хаос. Мусіць, парады канцлера, яго рашучыя крокі ды тэрміновыя перамовы з беларускімі і ўкраінскімі дваранамі спынілі Астрожскага ад крайніх учынкаў, выратавалі на той момант Беларусь ад амаль што немінучай братазбойчай вайны на рэлігійнай глебе.

XX

Як і разлічваў Леў Сапега, прыхільнікі вуніі, на якую ўрэшце пасля доўгіх пярэчанняў і ваганняў згадзіўся і мітрапаліт Міхаіл Рагоза, дамагліся ад папы рымскага ды караля захавання за новаўтвораным касцёлам права на адметнае (усходняе) набажэнства і цырымоніі, зберажэння ўсіх іх ранейшых зямельных уладанняў, манастыроў і цэркваў, карыстання ў рэлігійнай практыцы старым юліянскім календаром, ліквідацыі юрыдычнай моцы патрыяршых рашэнняў, незалежных выбараў сваіх мітрапалітаў, роўнасці правоў з каталіцкімі біскупамі, нарэшце, удзелу ў палітычным кіраванні Рэчцы Паспалітай.

54

прынялі вуніі. Вельмі пацярпелі ад яго віленскія праваслаўныя мяшчане — Рыгор Ждановіч, Карл Лазаровіч ды Іван Парошка, западозрэнныя ў патаемных зносінах з маскоўскай праваслаўнай царквою.

За дапамогай да Льва Сапегі шматкроць звяртаўся І. Пацей (пасля смерці ў 1599 годзе М. Рагозы ён стаў мітрапалітам) і кожны раз атрымліваў яе. Так, напрыклад, здарылася пры разглядае шырокавадомай справы дзяка віленскай брацкай царквы — Антонія Грэковіча, абвінавачанага ў злачынным сувязі з манашкай Кацярынай Лычанкай. Трыбунал Вялікага Княства вынес рашэнне: пакараць падсуднага смерцю, з чым абсалютна не пагадзіўся І. Пацей, лічачы, што вінаватасць духоўнае асобы можа вызначыць толькі ягоны мітрапаліцкі суд. Леў Сапега падтрымаў І. Пацея і 12 жніўня 1605 года па настоянні канцлера каралеўскі задворны суд адмяніў рашэнне трыбунала. І. Пацей сваім судом апраўдаў Грэковіча, а сваячэннікаў віленскага брацтва Іосіфа Яцковіча ды Івана Семяновіча пакараў «за паклёб».

13 снежня 1605 года новы папа рымскі Павел V даслаў канцлеру ліст з падзякай за тое, што ён дапамагае І. Пацею ўмацоўваць вуніцкую царкву.

XXII

У 20-я гады XVII стагоддзя, пасля ўзнаўлення праваслаўнай мітраполіі Вялікага Княства, Льву Сапегу давялося змяніць тактыку сваёй дзеянняў у адносінах да рэлігійных праблемаў, што выявілася ўжо падчас канфлікту Іасафата Кунцэвіча з праваслаўнымі жыхарамі Магілёва, Полацка ды Віцебска.

52

На гэтакіх умовах на Берасцейскім царкоўным саборы, што праходзіў шостага-восьмага кастрычніка 1596 года, была падпісана Грамата аб прызнанні першынства рымскага папы і фактычным утварэнні на тэрыторыі Вялікага Княства новага — вуніцкага касцёла, бо значная частка праваслаўных, што сабраліся тут жа ў Бярэсці на свой сабор, які праходзіў пад кіраўніцтвам патрыяршага экзарха Нікіфара, адвергла вунію і адмежавалася ад новай царкоўна-рэлігійнай плыні.

Леў Сапега асабіста прысутнічаў на Берасцейскім саборы ў якасці каралеўскага камісара і, як сведчаць сучаснікі, выступіў з палымянай прамовай у абарону вуніі. Нездарма ж папа рымскі Клімент VIII пазней даслаў канцлеру падзяку за ягоныя шчыраванні на карысць вуніі.

XXI

Прадухіліць барацьбу канфесіяў пасля 1596 года нават Сапегу з яго талентам дыпламата і палітыка было няпроста. Сярод праваслаўных, што не прынялі вуніі, апынуліся таленавітыя беларускія пісьменнікі — Стафан і Лаўрэнці Зізаніі, Іосіф Бабрыковіч, Лявон Карповіч, Мялецкі Сматрыцкі,* Сільвестр Косаў ды іншыя, якія распалі вострую літаратурна-багаслоўскую палеміку са сваімі ідэйнымі праціўнікамі. Амаль ніводзін з беларускіх Соймаў пасля падпісання Берасцейскай вуніі і недзе аж да 30-х гадоў XVII стагоддзя не праходзіў без спрэчак паміж праваслаўнымі ды вуніятамі.

* Мялецкі Сматрыцкі пазней паміраў свае погляды і прыняў вуніцтва.

55

Змаганне полацкага і магілёўскага архіепіскапа Іасафата Кунцэвіча* з мяшчанамі Магілёва пачалося з 19 кастрычніка 1618 года, калі яны не ўпусцілі ўладку ў горад. За непакорнасць архіепіскапу рашэннем рэляцыйнага суда, якое падпісаў Леў Сапега 22 сакавіка 1619 года, на Магілёў ускладаўся велізарны грашовы штраф. Усе цэрквы разам з маёмасцю па загаду канцлера перадаваліся пад уладу І. Кунцэвіча. У выпадку невыканання яго распараджэння Леў Сапега прыгрозіў магіляўчанам новым штрафам памерам у 20 тысяч злотых.

Але праваслаўныя насельнікі Магілёва не збіраліся выконваць аніякія загады. Яны разлічалі ўзяць рэванш, ускладаючы надзею на ўзноўленую праваслаўную мітраполію ды новага мітрапаліта Іова Барэцкага, хіратанізаванага 19 кастрычніка 1620 года. І сапраўды, Іоў Барэцкі, каб пазбавіць праваслаўны люд Магілёва ад дамаганняў І. Кунцэвіча, неадкладна прызначыў на полацкую, віцебскую і магілёўскую кафедры Мялецкі Сматрыцкага.

Аднак І. Кунцэвіч, карыстаючыся падтрымкай Льва Сапегі і ўсяго базылянскага ордэна, утворанага на Беларусі ў 1617 годзе, зусім не думаў саступаць і праз нейкі час гвалтам пачынаў праваслаўныя цэрквы на тэрыторыі ўсяе велізарнае епархіі. А першага лютага 1621 года ўжо Жыгімонт III, напэўна, пад уплывам Льва Сапегі, накіраваў граматы полацкаму магистрату, патрабуючы, каб праваслаўныя падпарадкаваліся архіепіскапу І. Кунцэвічу і выконвалі толькі яго распараджэнні.

* На пасаду архіепіскапа І. Кунцэвіч быў прызначаны 31 сакавіка 1618 года.

56

Праваслаўныя адказалі непакорнасцю і паклікалі на дапамогу запарожскіх казакоў. Зноўку ўзнікла небяспека рэлігійнае вайны, чаго канцлер не мог аніяк дапусціць. Таму дзевятага лютага 1621 года Леў Сапега ў пасланні да І. Руцкага заклікаў усіх прыхільнікаў вуніі змяніць тактыку барацьбы і ажыццяўляць надалей свае планы больш асцярожна. У лісце да І. Кунцэвіча канцлер патрабаваў ад яго як мага хутчэй вярнуць праваслаўным Магілёва адабраныя ў іх цэрквы, каб некай прытушыць канфлікт. Аднак настырны І. Кунцэвіч працягваў дзейнічаць у ранейшай манеры, не зважаючы на пагрозы магіляўчан запрасіць на дапамогу яшчэ і рускага цара.

Уяўляючы, якой б'ядой для Княства можа скончыцца супрацьстаянне Кунцэвіча з магіляўчанамі, Леў Сапега 12 сакавіка 1622 года звярнуўся да архіепіскапа з вострым пасланнем, напісаным у палемічнай манеры, загадаючы яму неадкладна спыніць небяспечныя для гаспадарства ганенні на праваслаўных. «Вы, — пісаў раззлаваны канцлер, — кіруючыся не столькі міласцю да бліжніх, колькі славалюбствам ды прыватнай нянавісцю, насуперак святой волі і закону Рэчы Паспалітай, распалілі тыя небяспечныя іскры, якія ўсім нам пагражаюць усёнішчальным пажарам». На ранейшую прапанову Кунцэвіча ўчыніць фізічную расправу над праваслаўнымі ды выгнаць з Княства ўсіх, хто перашкаджае справе вуніі, канцлер адзначна адказаў: «Божа, барані нашу Айчыну ад такога жажлівага беззаконня!».

Працяг. Пачатак у №№ 7—12.

Што ж, я цяпер, праз сорак дзевяць гадоў, зноў успомніўшы тое, падумаў, што ў мяне, чаго добрага, было і падсвядомае прадчуванне, чым закончыліся б на радзіме нашы ўцёкі, калі б яны ўдаліся. Тады, улетку саракавога. Яшчэ на двух «нямецкіх шпіёнаў» стала б і больш, а потым і менш — адразу, у Курапатах, ці, спакваля, у якім-небудзь з гулагаў. Праўда, праз два месяцы я ўсё-такі ўцякаў, з іншым сябрам, бо з тым разлучыла няволя, і праз тры тыдні нас злавалі, ужо на польскай зямлі. І яшчэ раз, відаць, трэба падзякаваць лёсу, што не ўдалося стаць «шпіёнам»...

А якая ж тут аналогія з папкай? Так думаў я, ідучы з пракуратуры. І адказаў самому сабе: ды проста тая, што ўжо не будзе больш так балюча рупіць, абы працнуўся, што не прачытаў братаву справу з як найбольшай увагай, што павінен быў убачыць у ёй значна больш, чым убачыў. Хопіць, відаць, і таго, што ведаю, каб належна сказаць сваё, напісаць патрэбнае. Нават канцоўка сама па сабе атрымалася. Тое, што называецца крывавай сталіншчынай, не канчаецца, — ёсць яшчэ сілы, якім не патрэбна поўная ліквідацыя белых, чорных, чырвоных плямаў нашай жахлівай гісторыі, што не так лёгка сілы тыя пойдучы на ператварэнне ўсіх лубянак у музеі ці кнігасховішчы, як прапанаваў на з'ездзе адзін з народных дэпутатаў, не дадучы яны, тыя сілы, і пад народны кантроль, як патрабаваў другі дэпутат. Хутчэй паставяць помнікі ў раскрытых Курапатах ды Быкаўнях, чым пойдучы на раскрыццё іншых захаваных памардаваных, на раскарэчэнне цяжкаўявімай безлічы спраў — у папках і без іх...

Калі пра безліч, дык вось і прыклад: з адной Бела Царквы, з аднаго «куста рэнаў» — 17 643. А на Валодзію нашым і не пачалося, і не закончылася...

Канец майго сумнага дня прайшоў у беспаспяховай намаганнях дастаць на заўтра білет на самалёт або цягнік; пад вечар прыйшлося-такі звярнуцца ў Саюз пісьменнікаў.

А ўранні трэба было пазнаёміцца з тым палацам культуры, дзе раней рыхтаваліся трупы для Быкаўні.

...Мой Кіеў.
Першае ўражанне — у тым усё, не раз успомненым дваццаці другім — доўгі мост на шырокім Дняпры, які мы пераезджаем, высокі бераг, густая зеляніна дрэў, золата купалоў з іскрыстымі крыжамі. Праз шэсцьдзесят сем гадоў бачу, як ён асцярожна сунецца па тым мосце, наш бруднавата-белы таварны вагон... і я ўдзячны таму, хто тады разбудзіў мяне зарана, каб я панёс на ўсё жыццё ўспамін пра першае бачанне такой красы. А разбудзіў хутчэй за ўсё бацька. Маці пашкадавала б у сваёй больш практычнай любовасці да найменшага, а бацька не мог не паказаць таго, чым сам неаднойчы любавалася з правадніцкага ака. Так мне хочацца думаць. Бо так зрабіў бы і я, ды і рабіў падобнае з дзецьмі, а цяпер з унукамі.

Пасля, у глухой заходніцкай вёсцы, Кіеў быў для мяне на каляровай паштоўцы, забытай некім у адной з нашых адэска-кіеўскіх кніжак. На ёй быў і Дняпро, і зеляніна на круцы, і залатая купалоў. На для кагосьці звычайнай, паднішчанай паштоўцы, з якое дзіцячае сэрца так многа бачыла. Гэта — пакуль навучыўся чытаць. Бо тады ён, мой Кіеў, пачаў адкрывацца ў кнігах, скажам — у Гогалю, з апісання Падолы ў «Віі», а далей і ў многіх іншых.

Першы ў жыцці дзіцячы прыезд у Кіеў адбыўся ў раннюю рань канца мая. Другою майскай ранню, і таксама з поўдня, летася я набліжаўся да люблага горада па Дняпры. Пад салаўіны бой на абодвух церпка-зялёных, крыху прыглыбленых берагах, абпал шырокай, спакойнай вады. Пад гутарку з другім старым дзіваком, якому таксама не спіцца, — з кітайскім паэтам, перакладчыкам Кабзара. Таварыш і ў нас, у Мінску, бываў. У гутарцы на сыравата-чысценькай, яшчэ пустой палу-бе, пад песні салаўёў мы ўспомнілі, між іншым, і пра яшчэ аднаго салаўя, — неспяротную дачку казку з прастадушна чароўным пачаткам, які мы на мове Талстога, якога таксама згадвалі, працывалі, дапамагаючы адзін аднаму, амаль з дзіцячай прыемнасцю: «Ты, вярно, знаеш, што в Китае все жители китайцы и сам император китайец». Без лішніх ды гучных слоў адчуваўся намі і мудрасць, і краса чалавечых, братніх адносін, да якіх яшчэ так далёка...

А ў душы ў кожнага з нас было, вядома, і штосьці толькі сваё. Што ў яго — я магу вельмі прыблізна меркаваць. А ў мяне быў глыбінна-прыглушаны боль, прадчуванне ўжо недалёкай сустрэчы з братамі трагедый...

Побач са словам Быкаўня, з якім я нядаўна зблізіўся, стаялі яшчэ тры словы: Жовтневый палац культуры. За першым

бачылася невымерная магіла, за другімі — патайнае месца забойстваў...

Палац гэты я ўбачыў спачатку толькі збоку, преездам. Першы раз едучы ўранні з гасцініцы ў пракуратуру, папрасіў таксіста паказаць мне яго, паехаць тою дарогай. І неўзабаве дзівіўся, што гэты будынак з выгляду я ведаю, што ён — цераз вуліцу ад высотнай гасцініцы на гары, дзе я некалькі разоў спыняўся. І ў падарожжы з найбліжэйшымі, вяртаючыся з чароўнага Закарпацця, і ў камандзіроўцы, калі мы прыехалі ў Кіеў удвух з маладым, ці не найбольш сімпатычным мне нашым пісьменнікам, а тут і з даўнімі сябрамі сустрэліся, і новых набылі...

А наведваць палац культуры ў маі мне не ўдалося, не хапіла часу.

Таварыш не ведае. Ідзем, ідзем... І вось ужо выхад — на задні двор.

Тут мой прыязны чырэрэнз ўбачыў каля грузавіка старога без шапкі, з мноствам ордэнска-медальных планак, павітаўся з ім і папрасіў падысці. Пазнаёміў нас. Чалавеку гэтаму, як аказалася, ужо за восемдзесят, сёе-тое ведае і раскажа.

І раскажаў, што прыблізна, па чутках, а што і дакладна, вядомае яму. Вазьму з дакладнага.

У вайну гмах быў разбураны бомбамі. Аднаўляць яго сабраліся толькі ў пачатку пяцідзесятых гадоў. Прыбіраючы, вымятаючы ацалелае падзямелле, вёдрамі выносілі кулі. Была тут у той час і механізацыя, транспарцёр для падачы трупам на грузавікі. Начама...

Так я выйшаў адтуль — з тою транс-

вырашай сваё «ісці да сэрца напасткі» прымяніць яшчэ раз.

Там, пакуль што ў прыёмнай, эlegantны прапаршчык прапанаваў мне пасядзець. Намеснік старшыні камітэта якраз заняты іншым наведвальнікам. Мінут праз дзесяць мой папярэднік выйшаў, і я быў запрошаны ў кабінет.

Яшчэ ўсё спакойна вылажыў сваю просьбу. Малады чалавек выслушаў мяне, сказаў, што іменна сёння вырашыць гэта нельга. «Гэта ж не проста спусціцца ўніз ды папку тую ўзяць — архіў наш не тут, гэта справа некалькіх дзён». А ў мяне зваротны білет, цягнік праз тры гадзіны. Таварышу намесніку, вядома, трэба і параіцца. А мне, старому, з хворымі нагамі, не так ужо і зручна паехаць-прыехаць... І тут ён параіў зрабіць прасцей: напісаць ім з дому, на імя старшыні камітэта (назваў імя, па бацьку, прозвішча), і папку мне, «у парадку выключэння», вышлюць для працытання ў наш, беларускі камітэт дзяржбяспекі.

Вунь на якім узроўні пайшло! Ажно, вядома ж, не верыцца...

Дома, адаспаўшыся пасля дзвюх начэй «пункцірнага» ад грукуату, колаў недасыпанна, я павагаўся трохі, а ўсё ж такі напісаў у тую найвышэйшую інстанцыю — хай ужо будзе, што будзе. Адаслаў пісьмо ў панядзелак, а ў пятніцу пад вечар — чаго не бывае ў наш час! — сам старшыня камітэта пазваніў мне з Кіева, што папка будзе днямі выслана. Пра «выключэнне» і намёку не было. Яшчэ больш — на развітанне ён ажно расчуліў мяне, пажадаўшы добрага здароўя... «от вашего читателя».

Яшчэ праз два тыдні мне пазванілі з нашага камітэта.

Янка БРЫЛЬ

МУШТУК І ПАПКА

МАЛЕНЬКАЯ САГА

Цяпер, уладжаны якраз у той, даўно знаёмай гасцініцы, я з найранейшага ранку быў гатовы да сустрэчы з палацам, перад вайной — галоўным падзямеллем братняй Украіны. Гатовы і толькі стрымліваўся, каб не прыйсці зарана, калі там яшчэ не будзе яго цяперашніх гаспадароў. А ледзь прыкакаўшы пачатку рабочага дня — пайшоў.

У даведніку «Кіев» пра «Жовтневый палац культуры» напісана, што ў дваццаці-трыццаці гадах ХХ стагоддзя ў ім «розмешчваліся рэзніцкія ўстанавы». І як даніна сучаснасці (год выдання даведніка — 1981) адзначана, што двойчы там выступаў Леанід Ільіч Брэжнеў, уручаючы гораду і рэспубліцы ўзнагароды.

У іншай украінскай кнізе я прачытаў, што гэты колішні «Институт благородных девиц», збудаваны ў пачатку мінулага стагоддзя, пераабсталяваны быў пад сядзібу Народнага камісарыята ўнутраных спраў УССР пасля таго, як у чэрвені 1934-га ў Кіеў з Харкава перанеслі сталіцу рэспублікі. У гэтым гмаху размясціліся і работнікі наркамата, і тыя, з кім яны «працавалі». У турме гэтай было ціха, як у магіле. Наглядчыкі хадзілі перад камерамі ў валёнках па дыванах, вязняў на допыты выклікалі шэптам.

Падобнае, пра цішыню, чытаў я летась і яшчэ ў адной кнізе, рускай, у дачыненні да самых першых насельнікаў палаца, «благородных девиц», якія тут «ходілі бесшумно, как того требовал устав заведения».

Трэба думаць, што гэтай даўняй традыцыі прытрымліваліся і «тройкі» з усім дапаможным персаналам інстытута ўсяляльных катаў, і гукі расстрэлаў не парушалі рабочай цішыні паверхаў, — схаваныя глыбока, за тоўстымі сценамі. Дзень абяцанай стаць зноў спячучым, але ранаца была яшчэ толькі прыемна светлая, молада свежая пасля начной астыласці. Лістога дрэў і травы на адкосе ад вуліцы гусцела сакавітасцю. Урачыста яноелі кветкі. Чысценька ўсюды, злёгка росна. Перачырваліся вераб'і. Стары дворнік на ўзбочнай ад вуліцы алеі ішоў сабе па нядаўна палітым асфальце. Мы павіталіся, пастаялі, ён паказаў мне, дзе, за вуглом, цэнтральны ўваход.

Даўні, класічны колер сцен — светлажоўты. Белыя калоны, белая аблямоўка акон і дзвярэй. Тры паверхі і цокаль, пад якім падзямелле, куды мне трэба заглянуць.

Пажылы вахцёр, калі я пачаў гаварыць яму, што мне трэба, сказаў, што ён тут працуе даўно, але нічога такога не ведае. Аднак начальніку свайму, па маёй просьбе, пазваніў. Неўзабаве да нас спусціўся малады, ветлы мужчына і, выслушаўшы мяне, павёў у падзямелле.

Бясконцы лабірынт. Былыя камеры. І сцішна, як пад пірамідай. Хоць я пад пірамідамі і не бываў — проста такое адчуванне, чагосьці аграмаднага, цяжэннага над табою... Як быццам усе тыя асоба-троечныя фараоны яшчэ ўсё сядзяць на версе, яшчэ ўсё «судзяць», ціснуць зверху ўсім сваім злавесным цяжарам... Там, дзе былі камеры, карцэры, бойні, — цяпер то нейкія майстарні, дзе відаць адзін-два чалавекі, а то ўсё дзверы, дзверы, ці так зачыненыя, ці пад навясным замком. Дзе ж тут стралялі? Адкуль на паверхах, з дыванамі і валёнках, не чуваць было нагананых туканяў... Ветлы

партнай стужкай, на якой мне бачыўся і Валодзя, з тымі кулямі, відаць, у большасці расплясканымі аб бетон, кожная з якіх 9 грамаў, стандартных, як і 100 грамаў, агульнанародных, і адна з іх — ягоная, наша.

ПРАЦЯГ

Калі мы развіталіся са следчым, ён параіў мне пра муштук напісаць у пракуратуру рэспублікі. Даў адрас і прозвішча.

«На гэтым будзе і ўсё», — падумалася, запісаўшы.

З пракуратуры той мне адказалі тыдні праз два, а паехаць па «вещдок» я сабраўся ажно праз тры месяцы.

...У чорным канверце ад фотопалеры ў тумбе майго пісьмовага стала вось ужо хутка чвэртку стагоддзя ляжыць страшны здымак. Канверт гэты не адзін, у іншых таксама здымкі, у розны час атрыманыя ад сяброў-фатографу. Але ж як толькі я, для чаго-небудзь перабіраючы фота, выпадкова ды памылкова загляну і ў той канверт — заўсёды міжволі ахну!.. Там — наш, мой Міша на белым, пад белым, пакуль прывязуць труну.

Здаецца, першая смерць, што так глыбока мяне ўразіла, нават у параўнанні са смерцю бацькоў. Бацькаву смерць я, шасцігодка, усвядоміў не адразу. Маці памерла ў такім узросце, калі мы, пачуўшы ад знаёмага пра смерць каторага з яго бацькоў, міжволі пытаемся, а колькі ёй ці яму гадоў. Пачуўшы, што і нямала, гаворым, каб перакрыць няёмкасць: «Усё роўна шкада». А Міша памёр так нечакана, так без пары, так адчувальна нагадаўшы мне, што вось і гавары, і спадзявайся, плануі, а Яна толькі пстрыкне, як з-за вугла, і ўсё — назаўсёды, беспаваротна...

Пра здымак той я ўспомніў, думаючы, як жа сустрэнуся з муштуком. Стары ўжо, здаецца, і з вопытам, а наўна падумаў, што яго аддадуць мне ўсё-такі неяк больш-менш урачыста.

Праўда, таварыш, які адказаў мне замёт таго, каму я пісаў, сустрэў мяне ветліва, нават дзівіўся, што я прыехаў, бо можна ж было і выслаць мне муштук. Як быццам не сам ён, пракурор і кіраўнік адпаведнай групы, пісаў мне, што «мундштук будет вручен Вам в удобное для Вас время», і нумар свайго кабінета паведаміў. Я сядзеў, ён шукаў, адмакнуўшы адзін з двух сейфаў каля сцяны. Шукаў марудна, шалпочучы раскалчанымі папярэвымі скруткамі, перабіраючы, абшукваючы іх адзін за адным, некаторыя развязваючы, тады завязваючы, усё гэта няспешна, заклапочана, і толькі ў самым апошнім скрутку знайшоў патрэбнае. Падаў мне, а я... без хвалявання ўзяў яго, амаль зусім спакойна. Распіску напісаў пад дыктоўку, нібы атрымаўшы на складзе нейкую запасную частку.

І таксама спакойна спытаўся, ці можна мне паглядзець у іх братаву справу.

А яна, аказалася, была ўжо не тут, а там, адкуль бралася для следства. Я ўжо ведаў, што іменна гэты таварыш, з кім гавару, не дазволіў у чэрвені даць мне папку яшчэ раз. І я не паверыў яму, што справа не ў іх, — падумаў, што ён адводзіць убок. Але таварыш параіў мне самому зайсці ў камітэт дзяржаўнай бяспекі і папрасіць. Назваў адрас, растлумачыў, як даехаць. І я, у тым самым — дзелавым, ці што, — спакой

ПРАВА БОЛЮ

Ідучы на другое спатканне з братавай справай апоўдні, я думаў, што сёння, вядома ж, прачытаць яе як след не здолею. Так і сказаў супрацоўніку ў цывільным, які зачыніўся са мной у пакоі і, пакуль я чытаў, цярдліва, карэктна глядзеў на мяне з-за другога стала. Ці проста так сабе, ці хутчэй успамінаючы тое, што ён, трэба думаць, сам папярэдне вычытаў у гэтай кіеўскай папцы. Яго прысутнасць я, і загляблены ў сумна знаёмы тэкст, адчуваў па ягоных вачах — не бачыў іх, а падсвядома адчуваў.

Першы раз, у Кіеве, справу чытаў я трохі больш за дзве гадзіны. Цяпер прайшло тры, калі я адчуў, што годзе, усё, больш не магу... І не здзівіў гэтым свайго наглядчыка: ён і гэта прыняў карэктна.

Выбух, што скалануў маю душу ў канцы мая, дэтаніраваў болей і сумам пяць месяцаў. Сёння боль паўтарыўся ці не з большай нават сілай, хоць і без выбуху. Здавалася, што я сваёй настойлівасцю вось і дамогаю таго, што сам сябе падняў на новую, вышэйшую паліцу, на якую цяпер паложана папка, і сам сябе гвазнуў адтуль аб падлогу. Потым — басонная ноч, блакнат, разпорузу святло, ад якога не рабілася віднень. Падтэкст, адчуты раней, заставаўся. Жахлівы падтэкст таго часу, а ў ім — аднаго чалавечага лёсу. Спробы пранікнуць у той падтэкст зноў натыкаліся на глухату навечнага маўчання, у якое пайшлі ўсе тыя, хто мог бы мне многае праясніць або сказаць хоць нешта, так неабходнае!..

Было і тое, што пры другім чытанні праяснілася. З муштуком. Але і гэта не адразу.

Чытаючы справу ў Кіеве, я не звярнуў увагі на дату на адной з самых першых папак — 16.IX.1937 г. Не звярнулі на гэта ўвагі і юрысты. Следчы, напрыклад, пытаўся, што яна азначае на муштуку, і я сказаў: братаў дзень нараджэння. Раней, з маіх слоў, так было напісана ў газеце «Літаратура і мастацтва», а пазней, увосені, паўтарыў я гэта, выступаючы ў Курапатах. Словам, нібы і ўзаконілася. Пры Шурынай дэпамозе. Ведаючы абодва, што бацька яго маладзейшы за дзядзьку больш-менш на паўтара года, мы пайшлі да Ігнатавага дня нараджэння, 20.XII. (ст. ст.) 1900-га, і выйшлі на той загадкавы верасень. Бо дакладнейшай даты не было, ні ў нас, ні ў Віктара. А тут нібыта першы раз гляджу — у справе паперка — папярэдні, больш за два месяцы да арышту, выклік Валодзі да пракурора, іменна ў гэты дзень, 16 верасня.

Ну, а як жа дзень нараджэння? Дапамога прыйшла з нечаканага боку. Пасля беспаспяховай тэлефоннай перамоваў ды перапіскі з архівам у Мінску, Гродне, Навагрудку я ўспомніў нарэшце пра адэскі сельгасінстытут, пазваніў Віктору, каб ён спытаўся, як там у іх з архівам. Праз месяц, у лютым, я атрымаў цэлы пакет дакументаў, сярод якіх пасведчанне пра заканчэнне шостага класа гімназіі і копія метрыкі, двойчы з дакладнай датай Валодзевага нараджэння — 10 (23) ліпеня 1899 года.

НАШ КАЛЯНДАР

ВЕРНАСЦЬ СЦЭНЕ

наактрыса, якая пачала адразу рыхтаваць сваіх студэнтаў да працы ў новым тэатры — ТЮГу. Дзесяць самых шчаслівых гадоў — з 1955 па 1966 год — праца ў тэатры юнага глядача. Спачатку і сцэны не было, рэпэціравалі ў клубе хлебазавода, а на наступны год — небывалы поспех на фестывалі ў Маскве — другая прэмія тэатру за спектакль І. Козела «Папараць-кветка». А калі адбылася пастаноўка «Клапа» Маякоўскага — чарга стаяла ледзь не да тэатра імя Купалы.

Дубашынскі працаваў шмат. У год ставілася 5 спектакляў — тры для моладзі і два для дзяцей. Ролі самыя розныя, у асноўным галоўныя — што для станаўлення майстэрства маладога актёра вельмі важна. Аб ім пачынаюць гаварыць, публіка спецыяльна ходзіць «на Дубашынскага».

Пасля 10 гадоў працы ў дзіцячым тэатры Павел Піліпавіч вырашае перайсці ў тэатр імя Я. Купалы, куды яго ўжо даўно запрашалі. Праз пэўны час артыста ставяць працаваць на адну ролю з Малчанавым, Рахленкам, Стомай... Настае момант, калі загаварылі і ў капалаўскім тэатры аб яркім, самабытным таленце Дубашынскага. Пачалася вялікая праца над стварэннем новых ролей. Сярод іх нямецкі камендант у «Трыбунале» А. Макаёнка, якую Павел Піліпавіч вельмі любіць і сёння. Яўхім П'яных у спектаклі «Характары» В. Шукшына, Пракоп у «Рудабельскай рэспубліцы» С. Грахоўскага, граф дэ Мірмон у «Лесвіцы славы» Э. Скрыба, князь К. у «Дзядзечкавым сне» Дастаеўскага, кум у «Крыку на хутары» Бутрамеева, Гастрит у «Вачары» і Фрэнк Морган у «Вежы» А. Дударова, і шмат іншых ролей. Большасць яго герояў — нашы сучаснікі, людзі сумленныя і душэўна чыстыя, з гумарам і пачуццём абавязку.

І зараз народны артыст БССР П. Дубашынскі працуе шмат. Яго голас часта чуеш па радыё, на тэлебачанні ўпершыню створаны вобразы М. Багдановіча, В. Таўлая. Хутка мы сустрэнемся з ім у шматсерыйным фільме «Плач перапёлкі».

Вельмі любіць гастролі, бо гэта магчымасць пабачыць шмат цікавага і новага сустрэчы з людзьмі. У вольны час, як кажа артыст, добра дзенебудзь пасядзець з вудачкай на рацэ ці заняцца старэнькім масквічом — да ўсяго Павел Піліпавіч яшчэ і заядлы аўтамобіліст.

Непрыкметна выраслі дзеці. Сын — бібліятэкар, свая сям'я, нават і ўнука бацьку падарыў, дачка — будучы рэжысёр народнага тэатра. А жывуць усе разам у невялікай трохпакаёвай кватэры.

Цікава, што з курса Дубашынскага (16 чалавек) толькі чатыры працавалі па прафесіі — астатнія некай пашыравы ўладкавалі сваё жыццё. Гэта і нядзіўна. Грошай плацяць артыстам мала, правоў ніякіх, быць не ўладкаваны — вось і вымушаны людзі шукаць нейкае выйсце, застаюцца ж на сцэне самыя моцныя і закаханыя ў сваю працу.

Такі і Павел Дубашынскі, народны артыст БССР, адзін з вядучых майстроў тэатра імя Я. Купалы. 14 сакавіка 1991 года яму споўнілася 60 гадоў.

Наталля СЦЯЖКО.

Мне пашчасціла, бо я сустрэлася з вельмі добрым і шчырым чалавекам — Паўлам Дубашынскім. Калі глядзіш у яго вочы — блакітныя, ласкавыя, з нейкай задзірыстай усмешкай — проста цёпла на душы робіцца. Размаўляеш з Паўлам Піліпавічам, бачыш яго моцныя сялянскія рукі, і прыгадваюцца твары бацькоў, дзядоў, і нібыта дакранаешся да крыніцы народнай мудрасці, бо ў Дубашынскага ўсе якасці беларускага характару: прастата, павага да людзей, працавітасць, тонкі гумар і цярплівасць.

Ягоныя бацькі пазнаёмліся ў Рызе, на заработках. Вянчаліся двойчы — у царкве і насцёле. Бо маці — каталічка, а бацька — праваслаўны. Потым так і хрысцілі дзяцей — дзяўчат у католікаў, а хлопцоў — у праваслаўных. І было ў сям'і два святы, і кожны паважаў адзін аднаго, падтрымліваў. Але з пеярых дзяцей жывы застаўся толькі Павел, астатнія памерлі. А бацькі пражылі да залатога вяселля ў сваёй Шаркаўшчыне, шануючы адзін аднаго.

Павел быў самы меншы. Нарадзіўся ў вёсцы Гарбуны, што ў Заходняй Беларусі, куды бацькі пераехалі з Рыгі, ратуючыся ад голаду. Менавіта яны навучылі хлопца любіць родны край і родную мову.

У Шаркаўшчыне, дзе пасля жылі бацькі, скончыў будучы артыст беларускую школу, увогуле, у Заходняй Беларусі родную мову ведалі лепей, чым у Савецкай Беларусі; там жа, у Шаркаўшчыне, упершыню ўбачыў у 1940 годзе кіно, а ўжо пасля вайны — выдатныя гастролі Ленінградскага тэатра імя Камісаржэўскай са спектаклямі «Каварства і каханне» Ф. Шылера і «Жаніцьба Бальзамінава» А. Астроўскага. Уражанне ў хлопца было незвычайнае, і лёс быў выбраны.

На жаль, у год заканчэння школы не было прыёму ў тэатральны інстытут, і маладому чалавеку прыйшлося працаваць у Райза — раённым зямельным адзеле. Але потым пачынаецца казка. Малады хлопец сам вырашае прыйсці ў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут і параіцца — ці варта паступаць. Ён выбірае прозу Коласа, верш Куляшова, байку Крапівы і ідзе да рэжысёра Саннікава. Хлопцу паралі па-ступіцца.

А як пашанцавала з педагогамі!

Набіраў курс знакамты Барыс Мардвінаў, якога лёс пасля вайны закінуў у Мінск. Але праз 2 гады ён памёр і курс узяла Любоў Мазалеўская, першая беларуская кі-

ГАЛІВУД—«БЕЛАРУСЬФІЛЬМ»

ШТО НАМ ДАСЦЬ МЕЗАЛЬЯНС?

У Лос-Анжэлесе (ЗША) праходзіў міжнародны кінарынак. У складзе савецкай дэлегацыі знаходзіўся і дырэктар кінастудыі

«Беларусьфільм» Уладзімір ГАРБАЧОУ. Пасля вяртання ён даў кароткае інтэрв'ю журналісту Міхаілу БУЦЬКО.

— Уладзімір Яфімавіч, якой вы ўбачылі дзелавую Амерыку як кінематаграфіст?

— Я ўпершыню прысутнічаў на такім прадстаўнічым міжнародным кінарынку, які праходзіў на працягу тыдня ў Лос-Анжэлесе. Акрамя студыі «Беларусьфільм», былі прадстаўлены «Масфільм», незалежная студыя «Форафільм» і «Савэкспартфільм». У праграме гэтага мерапрыемства былі сустрэчы з дзелавымі людзьмі для наладжвання ўзаемавыгадных кантактаў і далейшага супрацоўніцтва.

— Якія нечаканасці былі ў час такіх сустрэч?

— Нечаканасці, сапраўды, былі. У выніку працяглай, за-

цікаўленай размовы з прадзюсерам Сэндзі Хаўрам створана сумесная фірма «Галівуд — СССР», якая будзе супрацоўнічаць толькі з кінастудыяй «Беларусьфільм». Прэзідэнтам гэтай фірмы з'яўляецца былы супрацоўнік студыі «Беларусьфільм» Леў Зіндовіч, які цяпер жыве ў Нью-Йорку.

— Якія савецкія фільмы былі прадстаўлены на кінарынку?

— Кінастудыя «Масфільм» прадставіла стужку «Паханне Сталіна», рэжысёрам якой з'яўляецца вядомы паэт Яўген Еўтушэнка. «Форафільм» прывезла на кінарынак сваю новую работу «Раз'юшаны аўтобус». Кінастудыя «Беларусьфільм» у сваю чаргу прапанавала работу Дзмітрыя Зайцава «Франка»

паводле рамана польскай пісьменніцы Элізы Ажэшкі «Хам».

— Ваша паездка, відаць, зробіць нейкі ўплыў і на будучыню. У першую чаргу на вырашэнне вытворчых планаў кінастудыі «Беларусьфільм»?

— Гэта паездка, вядома ж, унясе карэктывы ў нашы рабочыя планы, дапаможа працаваць больш паспяхова ва ўмовах рыначных адносін. Мы, безумоўна, будзем імкнуцца рабіць кінакарціны аднолькава цікавыя як для айчыннага, так і замежнага глядача.

— У такім разе жадаю вам поспехаў!

— Дзякуй!

АДЗІНАЦЦАЦЬ ПРЭМІЙ—НАШЫ

III Міжрэспубліканскі конкурс выканаўцаў на драўляных духавых інструментах адбыўся ў беларускай сталіцы. Гэта былі дзевяць дзён цікавейшых спаборніцтваў студэнтаў кансерваторыі Кішынёва, Харкава, Кіева, Мінска. У выкананні студэнтаў гучалі класічныя музычныя творы для габоя, кларнета, флейты, фагота і саксафона. Адзінаццаць лаўрэаткіх прэміяў конкурсу — большую палавіну заснаваных — заявявалі студэнты Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Падобныя конкурсы праводзяцца раз у чатыры гады, і перамога — адзін з

важных этапаў для ўдзелу ва Усесаюзным конкурсе, а значыць — і пуцёўка ў вялікае музычнае жыццё.

НА ЗДЫМКАХ: лаўрэаты III Міжрэспубліканскага конкурсу выканаўцаў на драўляных духавых інструментах; лаўрэат і прэміі па класу фагота студэнт Белдзяржкансерваторыі Аляксандр МУЖЫЧ; адзіная дзяўчына — удзельніца конкурсу, лаўрэат і прэміі па класу габоя Вікторыя ТАТУР, п'яцікурсніца Белдзяржкансерваторыі.

Фота Ю. ПАУЛАВА.

БЕЛАРУСКІЯ НАРОДНЫЯ ГУЛЬНІ

Стараславянскае і старабеларускае слова «игра» адпавядае сучаснаму беларускаму «гульня», у славянскіх мовах мае тое ж значэнне, што і пацеха, танец. Афіцыйная савецкая этымалогія выказвае меркаванне, што семантычным напам'янтам слова «игра» быў архаічны комплекс значэнняў «спяванне са скокамі» і пошукі высновы варта скіраваць у індаеўрапейскае мінулае. Слова магло прыйсці да нас са старажытнаіндзейскай і грэчаскай моў, дзе яно азначала шанаванне бажства і мела прыналежнасць да язычніцкай сакральнай сферы.

У старажытнасці месцы, дзе праходзілі язычніцкія гульні, а затым і самі гульні, называліся ігрышчамі, хрысціянскаю царквою ім надаваліся эпітэты «д'ябальскія», «паганскія» і г. д.

Першыя пісьмовыя звесткі пра «ігрыща межю селы» даюць даўнія летапісы. Несцепаўскі летапіс, які апавядае пра «паганскія» шлюбныя гульні радзімічаў, драўлян, вяцічаў і севажан, заўважае: «Схожахуся на ігрыща, на плясаньне і на вся бесовская ігрыща, и ту умыкаху (украдалі. — А. Л.) жены себе, с нею же кто совещашеся; имяху же по две и по три жены». Больш даўнія ўпамінанні пра «д'ябальскія ігрышчы», з якіх развіліся многія сучасныя народныя гульні, належаць геніяльнаму пісьменніку XII стагоддзя Кірылу Тураўскаму. У словах і малітвах ён ганьбіць людзей за «ворожо, и еже басни бають и в гусли гудуть», за «плясанье, бубны, сопели, гусли, пискове, игранья неподобныя, русалья», за песні і скокі «еже в пиру и на свадьбах, и в павечерницах, и на игрищах». На працягу амаль усёй гісторыі існавання хрысціянства царкоўнікі і афіцыйныя ўлады вялі барацьбу з народнымі святамі, гульнямі і звычаямі. І ў савецкі час былі адмоўныя адносіны да народных традыцый і звычаяў.

Цяпер слова гульня адышло ад свайго

старажытнаславянскага паняцця як «спяванне са скокамі» і набыло больш значэнне знятку з мэтай забавы, адпачынку, які звычайна заснаваны на пэўных умовах і правілах. У першую чаргу, гульня — гэта дзея, у якой ёсць сюжэт. Народныя гульні — від актыўнага адпачынку чалавека, гістарычна сфарміраванага на аснове драматызаваных, умоўных або творчых дзеянняў, які складаюцца з пэўных правілаў і прыёмаў забавы і які з'яўляюцца сродкам фізічнага, разумовага і маральна-эстэтычнага выхавання. Многія народныя гульні ўзніклі з абрадаў, нарадзіліся ў старажытныя часы і дагэтуль нясуць на сабе сляды язычніцкай культуры, але ў бытаванні не ўспрымаюцца як сродак выхавання, а як сродак адпачынку і набывання карысных навыкаў.

Важнай крыніцай звестак пра даўнасныя народныя гульні з'яўляюцца матэрыялы археалагічных раскопаў. Археологі знаходзяць у старажытных пластах, акрамя прылад працы, яшчэ і самы прастыя гульнявыя інвентары. Напрыклад, у многіх гарадзішчах на беларускай зямлі знайшлі нават шахматныя фігуркі, якія датуюцца XI стагоддзем. Гэта дазваляе зрабіць вывад, што ўжо ў такі далёкі час у беларускім народзе была добра развітая культура гульняў.

Першыя збіральнікі беларускага фальклору менш увагі надавалі народным гульням, чым, напрыклад, песням. Аднак некаторыя тэксты гульнявых карагодаў зафіксаваны ўжо і п'янер славяназнаўства Зарыян Даленга-Хадакоўскі ў пачатку XIX стагоддзя.

Беларускі народ пакінуў багатую духоўную спадчыну, на аснове якой можна выхоўваць чалавека, адраджаць у ім пачуццё прыгожага, любоў да Бацькаўшчыны.

Алесь ЛОЗКА,
навуковы супрацоўнік Інстытута
мастацтвазнаўства, этнаграфіі і
фальклору АН БССР.

Хто адгадае,
той шчасце мае.

Чаму ў кожнай песні гаворыцца, што нехта ідзе «з кута»? Можна гэта не выпадкова? Магчыма, існаваў раней хатні культ, які жыў у куце, на пачэсным «покуці», і захоўваў багацце («золата»).

Пасля таго, як «адгадчык» адгадаў, у каго «золата», ён сам займае месца ў крузе. У іншых варыянтах па ўмоўнаму сігналу той, у каго знаходзіцца «золата», павінен выскочыць са свайго месца, каб не затрымаў суседзі. Такімі сігналамі з'яўляюцца выразы: «Скута, да мяне!», «Кальцо, да мяне!» і іншыя.

Цікавы працяг гульні запісаны ў Рагачоўскім раёне («Шута»). Калі адгадчык з трох разоў адгадае, у каго «мышка», тады пачынаецца «жаныцьба». Для гэтага раздатчык паведамляе па сакрэту раздатчыку імя якога-небудзь жыхара бліжэйшай хаты і, паказваючы на будынку складзенымі делонямі, гаворыць: «Там гарэла, там гарэла... тут згасла!» Заканчвае ён, паказваючы на хату, у якой жыў чалавек, што носіць абранае імя. Усе адгадваюць яго.

Гульня шырока вядома ў Беларусі і за яе межамі, мае некалькі назваў: «Кальцо, да мяне!», «Кань», «На фанты», «Золата рабіць», «Золата хараню» і інш. Тэксты маюцца ў матэрыялах П. Бяссонава, У. Дабра-

вольскага, А. Васільевай, Я. Вількіна, Ю. Крачкоўскага, П. Шэйна і іншых фалькларыстаў мінулага.

КАРАЛЕВІЧ

«Каралевіч» — зафіксавана Е. Раманавым у мінулым стагоддзі на Быхаўшчыне як калядная дзівочая гульня. У сярэдзіну круга запускаецца «царскі сын», або «каралевіч» — дзівочына з шапкаю ў руках. Усе ходзяць карагодам

і спяваюць:
Цароў сын, каралевіч,
Пры гораду ходзіць,
Пры гораду ходзіць,
Шапку ў руках носіць.
А шапку носіць,
Нівест выглідаіць.
— Цароў сын, каралевіч,
Ступай сюды ў горад!
Ступай сюды ў горад.
Мілай пакланіся,
З мілай абніміся,
З мілай абніміся,
З мілай пацалуйся!

Дзівочына, што стаіць у крузе, выбірае адну з сябровак і цалуе яе. Тая бярэ шапку і сама ідзе ў круг. Гульня працягваецца, пакуль усе не перабываюць каралевічам. Гэта адна з забав моладзі шлюбнага зместу.

У іспанскім горадзе Лінарасе завяршыўся міжнародны шахматны супертурнір гротмаістраў. Вынікі яго даволі нечаканыя. Перамогу атрымаў Васіль Іванчук з Львова, які абшоў і чэмпіёна свету Гары Каспарова, і віцэ-чэмпіёна Анатоля Карпава, і многіх іншых вядомых спартсменаў. Адзін з прэтэндэнтаў на шахматную карону мінчанін Барыс Гельфанд таксама не змог стаць прызёрам гэтых спаборніцтваў.

Затое радуе нас мінчанка Юля Левітан. На адборачным турніры да першынства свету ў першых трох турах яна мае стопрацэнтны вынік.

ВАС ШУКАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

Шукаюцца дзеці і ўнукі **ЖУРЫК** Вольгі Фамінічна і **ЖУРЫКА** Аляксандра. **ЖУРЫК** Вольга Фамінічна (у дзявоцтве **ГУЛЯКЕВІЧ**) нарадзілася недзе ў 1891—1895 гадах у вёсцы Дайнова Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці. Там же прыблізна ў 1888—1894 гадах нарадзіўся і **ЖУРЫК** Аляксандр. Яны выехалі ў ЗША ў 1913 ці 1914 годзе. Мелі дзяцей: **Марыю**, **Івана**, **Ганну**. Да пачатку 70-х усе яны жылі ў штаце Кенцікут.

Іх шукаюць дачкі роднай сястры Вольгі Фамінічна **ЖУРЫК**. Усіх, хто што-небудзь ведае пра сям'ю **ЖУРЫКАУ**, просім пісаць на адрас:

220067, БССР, г. Мінск, вул. Нікіфарава, д. 8, кв. 411, **АБА-КУНЧЫК** Яўгеніі Іванавне.

НА ЗДЫМКУ: сям'я **ЖУРЫКАУ**. Злева направа: Аляксандр **ЖУРЫК**, Вольга Фамінічна **ЖУРЫК**, іх дачка **ГАННА** з мужам, сын **ІВАН** з жонкай і дачка **МАРЫЯ**.

СІЛІНА Галіна Вадзімаўна шукае сваякоў у ЗША.

У 1912 ці 1913 годзе яе цётка **ВІКМАН** Марыя Фёдаравна [Францаўна] разам са сваёй маці **ВІКМАН** Эміліяй выехала з вёскі Дзяніскавічы Ганцавіцкага раёна Мінскай вобласці ў Нью-Йорк, дзе жыве дзядзька **ШЫФКО** Раман Робертавіч. Вядома, што прозвішча **Марыі** Фёдаравны па мужу **КАЛЕНДА**. Яе маці, **ВІКМАН** Эмілія, па мужу **ПІЦЭУСКАЯ**, памерла ў 1924 годзе.

Да 1936 года вялася перапіска.

Просьба да ўсіх, каму што-небудзь вядома аб родных **Марыі СІЛІНАЙ** у ЗША, паведаміць у рэдакцыю або на адрас:

БССР, 222410, Мінская вобл., г. Вілейка, вул. Гагарына, дом 17, кв. 14.

СІЛІНАЙ Галіне Вадзімаўне.

НА ЗДЫМКУ: **КАЛЕНДА** [ВІКМАН] Марыя Францаўна з мужам, 1935 год.

Шукаецца **СУПЕЙ** (у дзявоцтве) **Домна** Георгіеўна. Нарадзілася прыблізна ў 1897—1898 годзе ў вёсцы **Н. Чырвоная** Гомельскай вобласці, Рэчыцкага раёна, Дзяміхоўскага сельсавета. Жыла з сям'ёй у г. Атава [Канада]. Мела трох сыноў: **Васіля**, **Барыса** [імя трэцяга невядома]. У гады другой сусветнай вайны яны служылі ў ваенна-паветраных сілах Канады. Сувязі з сям'ёй **СУПЕЙ** **Домны** Георгіеўны перапыніліся пасля 1945 года.

Усіх, хто што-небудзь ведае пра сям'ю **Домны СУПЕЙ**, просім пісаць на адрас:

БССР, 220015, г. Мінск, вул. Адоўскага, д. 83, корпус 1, кв. 31, **ЖАРКО** Алене Васільеўне.

РЭДАКЦЫЯНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі
Індэкс 63854. Заказ № 465.

ЗОЛАТА

[СКУТА, КРУГАВЫ І ІНШ.]

Існуе шмат варыянтаў гульні. Асноўнае ў іх: імітацыя таго, нібыта вядучы («раздатчык») кладзе ў далоні гульцоў які-небудзь прадмет (кальцо, цукерку, манету, вугалек і г. д.). «Адгадчык» павінен адгадаць, у чыіх руках знаходзіцца прадмет.

У матэрыялах П. Бяссонава, У. Дабравольскага гульня лічыцца каляднай. Уладзімір Дабравольскі (1903 год) на Смаленшчыне запісаў 8 варыянтаў тэкста каляднай песні, якая выконвалася падчас гульні. Вось пачатак адной з іх:

Я із кута іду,
Золата пахараніваю.
А імчыцца, баяры,
А ідзе залато,
А ідзе сырэбра!
А ў краснай дзівіцы
На правай ручыцы...

У сучасных запісах, зробленых у Лельчыцкім раёне, гульня называецца «Шкута», «Скута». Пачатковы радок архетыпа ўтаварыў пазней невядомаму загадкавую істоту, пра якую спяваецца:

Шкута ідзе,
Золата нясе.

спорт

Міжнародная федэрацыя цяжкай атлетыкі аб'явіла спіс лепшых у сусветнай класіфікацыі 1990 года. Узначальваюць гэты спіс савецкія спартсмены. Прычым, у самай прэстыжнай катэгорыі — суперцяжкай на першым месцы Аляксандр Курловіч з Гродна.

У рэспубліцы расце добрая змена нашым праслаўленым штангістам. Прайшоўшыя нядаўна ў Арле міжнародныя спаборніцтвы на Кубак Дружбы — яркае сведчанне гэтаму. Беларускія цяжкаатлетышэйшай узнагароды.

Віктар Сіняк і Алег Кечка сталі тут пераможцамі ў сваіх вагавых катэгорыях.

Фрыстайл — новы від спорту для нашай краіны. Але ўжо першыя афіцыйныя старты прынеслі савецкім спартсменам і поспех. Асабліва радуемся за сваіх землякоў. Зараз яны добра выступаюць на этапах Кубка Еўропы. Так, студэнт з Мінска Васіль Вараб'еў заваяваў сярэбраны медаль на спаборніцтвах пад Мурманскам у лыжнай акрабату. А праз некалькі дзён яго таварыш Аляксей Парфяноў быў адзначаны ў гэтым відзе фрыстайла вы-